

Η ΛΕΥΚΗ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ

Η εξαπόλυση μιας πολύμορφης βίας εναντίον της εαμικής Αριστεράς υπήρξε, χωρίς αμφιβολία, ένα σταθερό (και αναμφισβήτητο το πιο καθοριστικό) χαρακτηριστικό του δωδεκάμηνου που κύλησε ανάμεσα στην παράδοση των όπλων από τον *Ελληνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Στρατό (ΕΛΑΣ)* και τις πρώτες μεταπολεμικές εκλογές. Η έκταση του φαινομένου ήταν τέτοια, ώστε ολόκληρη η περίοδος αυτή –όπως και οι μήνες που ακολούθησαν μέχρι το δημοψήφισμα του Σεπτεμβρίου του 1946 και τη συγκρότηση του *Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ)*– να μείνει στην ιστορία με την ονομασία *λευκή τρομοκρατία*.

Δεν επρόκειτο απλώς για ξεκαθάρισμα λογαριασμών ή ανταπόδοση βιαιοτήτων που είχαν διαπραχθεί από τις δυνάμεις της Αντίστασης στη διάρκεια της Κατοχής. Μια τέτοια πρακτική θα μπορούσε να θεωρηθεί ίσως αναμενόμενη σε περιοχές όπως η Πελοπόννησος ή η Μακεδονία, οι οποίες το διάστημα 1943-1944 είχαν βιώσει πραγματικούς μικρούς εμφυλίους πολέμους ανάμεσα στο *ΕΑΜ/ΕΛΑΣ* και τους ένοπλους δωσιλογικούς σχηματισμούς. Το ερμηνευτικό αυτό μοντέλο είναι όμως αδύνατο να εξηγήσει τη μεταπολεμική τρομοκρατία σε περιοχές όπως η Θεσσαλία ή μεγάλο μέρος της Ρούμελης, όπου η ηγεμονία του *Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου (ΕΑΜ)* στις τοπικές κοινωνίες υπήρξε συντριπτική και οι ενδοελληνικές διαμάχες της Κατοχής δεν είχαν υπερβεί το επίπεδο των μεμονωμένων επεισοδίων.

Αντίθετα, καθοριστικός φαίνεται πως υπήρξε ο ρόλος του ανασυγκροτούμενου κρατικού μηχανισμού – και μάλιστα του σκληρού, κατασταλτικού πυρήνα του (στρατός, εθνοφυλακή, σώματα ασφαλείας). Όπως αποδεικνύεται από εκθέσεις Βρετανών και Αμερικανών παρατηρητών της εποχής αλλά και από το αρχειακό υλικό που δημοσίευσε το 1998 η *Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού*, η *λευκή τρομοκρατία* ενορχηστρώθηκε από την ηγεμονική μερίδα του επίσημου στρατιωτικού και αστυνομικού μηχανισμού, προκειμένου να συντριβεί η οργανωμένη βάση της Αριστεράς. Αποκαλυπτικές γι' αυτή τη στρατηγική είναι οι μνημιαίες εκθέσεις του Γενικού Επιτελείου Στρατού (ΓΕΣ) την

Φιλοβασιλική αφίσα για το δημοψήφισμα της 1ης

Κρατούμενοι κατά την περίοδο της τρομοκρατίας (ΑΣΚΙ)

άνοιξη του 1945. Σ' αυτές οι οργανώσεις του ΕΑΜ, της *Ενιαίας Πανελλαδικής Οργάνωσης Νέων (ΕΠΟΝ)* και της *Εθνικής Αλληλεγγύης* χαρακτηρίζονται χωρίς περιστροφές «παράνομες», οποιαδήποτε δραστηριότητά τους (ακόμη και η καθαρά πολιτιστική) θεωρείται «επαναστατική» και απαιτείται η επίσημη «διάλυσίς» τους (ΔΙΣ, *Αρχαία Εμφυλίου Πολέμου*, τ. 1, σσ. 520, 548). Καθώς οφθαλμοφανείς νομικοί και πολιτικοί καταναγκασμοί δεν επέτρεπαν το διάστημα 1945-1946 τη λήψη ενός τέτοιου μέτρου *de jure*, ο στρατός –ο μόνος ενιαίος, ιεραρχικά οργανωμένος και πολιτικά συμπαγής κρατικός μηχανισμός της περιόδου– αναλαμβάνει να υλοποιήσει τη «διάλυση» του εαμικού κινήματος *de facto*.

Στην προσπάθεια αυτή χρησιμοποιήθηκαν τόσο οι παρακρατικές συμμορίες της ακροδεξιάς όσο και οι επίσημες δικαστικές Αρχές.

Η διοικητική καταστολή

Παρότι η συμφωνία της Βάρκιζας εγγυόταν πλήρως την «ελευθέραν εκδήλωσιν πολιτικών φρονημάτων» των πολιτών και την «απρόσκοπτον λειτουργίαν των ατομικών ελευθεριών, ως του συνέρχεσθαι, του συνεταιρίζεσθαι και της δια του τύπου εκφράσεως των στοχασμών», στην πράξη η «αποκατάσταση» της κυβερνητικής εξουσίας στην επαρχία συνοδεύτηκε από κατασταλτικά μέτρα που στρέφονταν ευθέως κατά της Αριστεράς.

Ο χθεσινός φόνος οφείλεται εις αντεκδίκησιν

Κατ' ανακοινώσεις του 9ου αστυνομικού Τμήματος, ο φόνος του Μιχ. Μήλιου εγένετο υπό τας εξής συνθήκας:

Την 3ην μ.μ. ώραν της χθες μετέβησαν εις το επί της οδού Λύσσης ονομαγειρείον των αδελφών Μιχ. Και Ευστ. Μήλιου πέντε άτομα, εκ των οποίων ο εΐς έφερε στολήν ανθυπολοχαγού, δύο στολήν εθνοφύλακος και δύο με πολιτικά, ωπλισμένοι άπαντες με βραχύκανα όπλα. Παραλαβόντες τους αδελφούς Μήλιου, τους ωδήγησαν εις τον λόφον του Αρείου Πάγου, όπου και τους εξυλοκόπησαν αγρίως. Ο Μιχ. Μήλιος κατάρθρωσε να φύγη, τρέχων προς τους Αγίους Αποστόλους. Κατεδιώχθη όμως υπό τους ενός εκ

των φερόντων στολήν εθνοφύλακος, όστις τον επιροβόλησε ρίπτων εναντίον του και χειροβομβίδα. Ο Μιχ. Μήλιος υπέκυψε εις τα τραύματά του. Ο αδελφός του Ευστάθιος ωδηγήθη εις το άλσος του Θησείου όπου εδάρη πάλιν αγρίως, αφεθείς κατόπιν ελεύθερος. Κατά τας πληροφορίες του 9ου αστυνομικού τμήματος, οι αδελφοί Μήλιου ήσαν αμφοτέρω κομμουνισταί, υπηρετήσαντες εις τον ΕΛΑΣ και αναμιχθέντες εις το κίνημα. Συλληφθέντες, ως εκ τούτου, εκρατούντο ο μεν Ευστάθιος εις το στρατόπεδον του Γουδι, ο δε Μιχαήλ εις την Ελ Ντάμπα, αμνηστευθέντες αργότερον και αφεθέντες ελεύθεροι. Οι δράσαι κατεδιώχθησαν από τον αστυνόμεν κ. Α. Γιούλιν, όστις έσπευσε με δύναμιν ανδρών επί τόπου, μόλις ηκούσθησαν οι πυροβολισμοί. Δεν κατέστη όμως δυνατή η σύλληψις των.

Τα αίτια του φόνου δεν εξηκριβώθησαν ακόμη, εικάζεται όμως ότι πρόκειται περί αντεκδικήσεως, λόγω της δράσεως των αδελφών Μήλιου κατά το κίνημα. Το πτώμα του φονευθέντος μεταφέρθη εις το νεκροτομειον, ο δε Ευστάθιος Μήλιος νοσηλεύεται εις τον Σταθμόν Πρώτων Βοηθειών.

Πηγή: «Εθνος» (Αθήνα), 12.4.1945.

Ο Νικόλαος Πλαστήρας,
πρωθυπουργός της χώρας

«Απελευθερώνοντας» για παράδειγμα τη Σπάρτη και τα περίχωρά της «από τον εαμοκομμουνισμόν», ο ταγματάρχης της εθνοφυράς, Γ. Κουρούκλης, θα επιβάλει ήδη από τις αρχές Μαρτίου 1945 μια σειρά δρακόντειων φραγμών στις δραστηριότητες του ΕΑΜ: απαγόρευση δημοσίων συγκεντρώσεων «εν παντί τόπω και χρόνω» χωρίς προηγουμένη άδεια της εθνοφυλακής, «ήτις θα γνωματεύη περί του σκοπίμου ή μη» της σχετικής εξουσιοδότησης· απαγόρευση διανομής προκηρύξεων και «παντός είδους εντύπων»· απαγόρευση, τέλος, κάθε «ανακοινώσεως ειδήσεων, πληροφοριών, συνθημάτων, προσκλήσεων, παρακλήσεων, κλπ.» με τηλεβόα ή αναγραφή στους τοίχους. Ταυτόχρονα, θα οργανώσει «μεγαλειώδη συγκέντρωσις» στο κέντρο της πόλης, με κεντρικό ομιλητή τον εαυτό του και σαφές πολιτικό περιεχόμενο: «ωμίλησα περί του απουσιάζοντος βασιλέως Γεωργίου», αναφέρει στους προϊσταμένους του, «και υπεσχέθη ότι συντόμως θα επεφυλακίζοντο οι κρατούμενοι» στις

φυλακές της πόλης συνεργάτες των Γερμανών. Όταν ο νομάρχης της κυβέρνησης Πλαστήρα διαφωνεί με αυτό το τελευταίο μέτρο, ο διοικητής της εθνοφρουράς τον απειλεί με σύλληψη και στη συνέχεια απελευθερώνει ο ίδιος τους φυλακισμένους ταγματασφαλίτες (ΔΙΣ, ό.π., τ. 1, σσ. 427-432).

Στη Βοιωτία, στην Εύβοια και άλλες περιοχές της Στερεάς, η εθνοφυλακή επιδίεται αμέσως μετά την εγκατάστασή της σε ανθρωποκονηγτό με σκοπό την ανακάλυψη κρυμμένων όπλων, τη σύλληψη των «κρυπτομένων αναρχικών» και την πάταξη του «εαμοκομμουνιστικού στοιχείου» γενικότερα. Αποκαλυπτικές για τις διαθέσεις και την πρακτική του σώματος είναι δύο εκθέσεις του Απριλίου του 1945 που υπογράφονται από τον επιτελάρχη της 6ης ταξιαρχίας, αντισυνταγματάρχη Δημ. Ζαφειρόπουλο (τον μετέπειτα ημιεπίσημο ιστοριογράφο του Εμφυλίου). Ακόμη και η απλή έκδοση εφημερίδων ή η κυκλοφορία «προκρηρύξεων πολιτικού περιεχομένου» από τις οργανώσεις του ΕΑΜ θεωρείται «επαναστατική ενέργεια», η ανακάλυψη τυπογραφείων του ΚΚΕ καταγράφεται ως αστυνομική επιτυχία ισοδύναμη με την ανεύρεση όπλων, «οι πρώην οπαδοί του ΚΚΕ παρακολουθούνται συνεχώς» από όργανα της εθνοφυλακής με τη βοήθεια «Εθνοκοφρόνων πολιτών, οίτινες φιλοτίμως προσφέρουν τας συλλεγομένας υπ' αυτών πληροφορίας», ενώ αλληπάλληλες εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στην ύπαιθρο οδηγούν σε δεκάδες συλλήψεις «εγκληματιών» (δηλαδή μελών του ΕΑΜ). Σε μια τυπική περίπτωση, οκτώ κομμουνιστικά στελέχη της θήβας και των γύρω χωριών παραπέμφθηκαν στον εισαγγελέα και καταδικάστηκαν σε επτάμηνη φυλάκιση επειδή «συνελήφθησαν συνεδριάζοντα». Ενδιαφέρουσα είναι η αποτίμηση (και ταυτόχρονα αιτιολόγηση) αυτού του τρομοκρατικού διωγμού από τον συντάκτη των εκθέσεων: «Δια των συλλήψεων πολλών εγκληματιών ικανοποιήθη το αίσθημα της Δημοσίας Γνώμης, διεσπάσθη η επαφή και η συνοχή της Εαμοκομμουνιστικής Οργανώσεως και οι πλείστοι των οπαδών των, οι οποίοι τους ηκολούθησαν υπό το

Η μεγάλη συγκέντρωση του ΕΑΜ για την Αμνηστία που

Τα «συνομωτικά» πάρτι και το «παράνομο» ΕΑΜ (Απρίλιος 1945)

Αι υπό μορφήν εκδρομών, «πάρτυ», αναγνώσεως θεατρικών έργων κλπ. γενόμεναι συγκεντρώσεις, σκοπόν και μόνον έχουσι την ανταλλαγήν απόψεων και γνώμων επί της

ανασυγκροτήσεως και αναδιοργανώσεως των διαφόρων παρανόμων οργανώσεων και την συνομηλική αντιμετώπισιν της εκάστοτε παρουσιαζομένης καταστάσεως.

Αι διάφοροι παράνομοι οργανώσεις ΕΑΜ, ΕΠΟΝ, ΕΑ κλπ., εξακολουθούσι υφιστάμενοι με αντικειμενικόν σκοπόν τον προσπλυτισμόν διαφόρων αφελών και ιδία της νεολαίας, προς την κατεύθυνσιν της οποίας σοβαρωτάτη καταβάλλεται προσπάθεια. [...]

Προτεινόμενα μέτρα.

[...]

3. Ταχίστη εκκαθάρισις του διδασκαλικού κόσμου, δεδομένου ότι μέγα ποσοστόν των εκπαιδευτικών λειτουργών είναι αναρχικοί και αποτελούσιν την βάση πάσης αναρχικής εκδηλώσεως εις την ύπαιθρον και τας πόλεις. Εις το Κιλκίς π.χ. επί 6 καθηγητών οι 4 είναι δεδηλωμένοι κομμουνισταί και τα 2/3 των δημοδιδασκάλων. Εις την Χαλκιδικήν η αυτή αναλογία. Εις την περιφέρειαν Αρδέας η εκπαίδευσις έχει εγκαταληφθεί εις χείρας ανθρώπων όντως επικινδύνων. Εις τα σχολεία της υπαίθρου της Μακεδονίας διδάσκειται το εκπαιδευτικόν «Αετόπουλα», καθαρώς σχεδόν κομμουνιστικού περιεχομένου. Αντί της Ελληνικής Ιστορίας διδάσκειται η ιστορία του ΕΛΑΣ και η στάσις των Αθηνών.

[...]

5. (α) Απομάκρυνσις εκ των επαρχιακών πόλεων και χωρίων πάντων των ξένων προς τα κέντρα ταύτα, οίτινες ουδένα λόγον παραμονής έχουσι εις αυτά ει μη μόνον την αλλοίωσιν από απόψεως εθνικών φρονημάτων της συνθέσεως των χωρίων, την δημιουργίαν πυρήνος προς πρόκλησιν διαταραχών [sic], την διαφώτισιν αλλά και την τρομοκράτησιν των φιλονόμων πολιτών. [...]

(στ) Διάλυσις των υφισταμένων οργανώσεων. Το ζήτημα τούτο φρονούμεν ότι είναι πρωταρχικής σπουδαιότητος και δέον να τύχη δεούσης προσοχής.

(ΓΕΣ–Διεύθυνσις Πληροφοριών, «Έκθεσις περιληπτική της εσωτερικής καταστάσεως (Απρίλιος 1945)», Απόρρητος, Αθήνα 5.5.1945)

Πηγή: ΓΕΣ-ΔΙΣ, Αρχεία Εμφυλίου Πολέμου (1944-1949), Αθήνα 1998, τ. 1, σσ. 544, 547.

κράτος της βίας ή και θεληματικώς, τους εγκατέλειψαν» (ΔΙΣ, όπ.π., τ. 1, σσ. 521-529). Τον Δεκέμβριο του 1945, ο διοικητής της χωροφυλακής θα απαγορεύσει επίσημα τη λειτουργία της ΕΠΟΝ σε ολόκληρη τη Βοιωτία (ΕΛΙΑ, Αρχείο Στ. Μεταξά, φ.1.2).

Στη Λάρισα, η είσοδος της εθνοφυλακής εγκαινιάζεται με πυρά εναντίον των συγκεντρωμένων εαμιτών, με έναν νεκρό και οκτώ τραυματίες (3.3.45). Ακολουθεί απαγόρευση της νυχτερινής κυκλοφορίας μεταξύ 8 μ.μ. και 6 π.μ. Στην Καρδίτσα, οι εθνοφύλακες απαγορεύουν ευθύς εξαρχής κάθε «συνάθροιση» άνω των 5 ατόμων και τις

Η πολιτιστική δράση της ΕΠΟΝ εκτός νόμου

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ
Αριθ. 10/855/1 Απόρρητος

Προς
Τας Ανωτέρας Διοικήσεις Χωροφυλακής

Κίνησις Οργανώσεως ΕΠΟΝ

Πέμπομεν προσηρητημένως υπόδειγμα «έκθεση δράσης» της ΕΠΟΝ, κατασχεθέν παρά της Δ. Χ. Ρεθύμνης και «οργανωτ. έκθεση», προς ενημέρωσίν σας και εκμετάλλευσιν παρά των Υπηρεσιών σας. Ιδιάζουσα προσοχή να καταβληθή εις τα νέα συνθήματα των αντεθνικών τούτων Οργανώσεων και εις τας μεθόδους, άς χρησιμοποιεί, δια τον προσπλυτισμόν της νεολαίας εις το ΚΚΕ ήτοι δημιουργία λεσχών, καλλιτεχνικών ομίλων, ορειβατικών ή κολυμβητικών τοιούτων κλπ. δι' ό και προκαλεί έγκρισιν σχετικού καταστατικού παρά της δικαστικής αρχής. Εις τας εκδοθησομένας διαταγάς σας να τονισθή η ανάγκη όπως αι υπηρεσiai υμών προσέλθωσιν εις συσεννοήσεις μετά των κατά τόπους Προέδρων Πρωτοδικών και προλαμβάνεται η έγκρισις καταστατικού νεοϊδρυομένων

Η έναρξη του συνεδρίου της ΕΠΟΝ στις 13 Ιανουαρίου

Ενώσεων, αίτινες ως εκ της θέσεώς των και της ιδιότητος των ιδρυτών θα εθεωρούντο ως δυνάμενοι να ασκήσωσι φθοροποιόν επίδρασιν επί των μελών των. Πάντως ενδείκνυται άγρυπνος παρακολούθησις πάσης οργανώσεως και δια τας τυχόν εκτρεπομένας του σκοπού των να εφαρμόζονται αι διατάξεις των ισχυόντων νόμων.

Εντολή Υπουργού
Ο Γεν. Δ/της
ΠΑΠΑΡΓΥΡΗΣ ΑΡΓΥΡΙΟΣ

Πηγή: Πολιτικός Συνασπισμός των Κομμάτων του ΕΑΜ, Λευκή Βίβλος. «Δημοκρατικός» νεοφασισμός. Ιούλιος-Οκτώβριος 1945, Αθήνα, Οκτώβριος 1945, σ. 32.

επόμενες ημέρες καταστρέφουν τα γραφεία της *Λέσχης Γυναικών* και άλλων εαμικών πολιτιστικών συλλόγων. Στα Φάρσαλα, την εγκατάσταση των κυβερνητικών αρχών διαδέχεται δύο ημέρες αργότερα η πανηγυρική είσοδος της παρακρατικής συμμορίας του Σούρλα στην πόλη (Λ. Αρσενίου, *Γένεση του Εμφυλίου*, σσ. 67, 58, 15). Με πραγματικά πυρά αιματοκυλούνται επίσης ειρηνικές συγκεντρώσεις στη Λιβαδειά (27.2.45), στη Θεσσαλονίκη (6.3.45 και 6.5.45), στην Αλεξανδρούπολη (2.4.45), στην Ιεράπετρα (24.3.45) και στη Μυτιλήνη (8.5.45).

Στη Δυτική Κρήτη, το έργο της καταστολής του εαμικού κινήματος αναλαμβάνει η *Εθνική Ταξιαρχία Ανταρτών* του (άρτι αφιχθέντος από τη Μέση Ανατολή) Παύλου Γύπαρη. Με αφορμή τη διανομή «στασιαστικών φυλλαδίων», επιτίθεται στις 17.1.45 στο Ρέθυμνο, «καθαρίζοντας την πόλη και τη γύρω περιοχή» από την παρουσία του ΕΑΜ. Στη συνέχεια προελαύνει στον Αποκόρωνα, «κυνηγώντας σαν άγρια κασιόικια» τους ελασίτες – σε μια εποχή, ας σημειωθεί, που ο γερμανικός στρατός εξακολουθεί να βρίσκεται στο νησί και ο ΕΛΑΣ αποτελεί τμήμα των συμμαχικών δυνάμεων που πολιορκούν την τελευταία «οχυρά θέση» της Βέρμαχτ γύρω από τα Χανιά. Εαμικά χωριά βάλλονται με όλμους από την *Εθνική Ταξιαρχία*, ο διοικητής της οποίας δηλώνει αποφασισμένος «να καλάσει ορισμένα σπίτια προς παραδειγματισμόν» αν οι

Εορτασμοί για τα δύο χρόνια της ΕΠΟΝ το Φεβρουάριο του

κάτοικοι δεν παραδοθούν. Ο επίλογος αυτής της επίδειξης δύναμης θα έρθει με τη γερμανική συνθηκολόγηση και την απελευθέρωση των Χανίων, όταν οι «αντάρτες» του Γύπαρη ανοίγουν –και εδώ– πυρ ενάντια στα συγκεντρωμένα εαμικά πλήθη, σκοτώνοντας μία γυναίκα και τραυματίζοντας 17 άτομα (23.5.45).

Εθνοφυλακή: φόνοι για ψύλλου πήδημα

II. Επίσκεψις εις Πύργον Ματαράγκα.

Μετά το γνωστόν επεισόδιον εις Παλαμά, ότε ο Λόχος ο διαμένων εις Σοφάδες διετάχθη να μεταβή εκείσε προς ενίσχυσιν της Διμοιρίας, συνέβη το εξής δυσάρεστον: Κατά την διαδρομήν και παρά το χωρίον Πύργον Ματαράγκα, άσκοπος ενέργεια του Διοικητού του Λόχου όπως εξαφανίστη την επιγραφήν ΚΚΕ επί τινος οικίας της οποίας ο ένοικος ετράπη εις φυγήν, εκ φόβου διατάξαντος πυρ με αποτέλεσμα τον τραυματισμόν του ενοίκου εις το πόδι, όν και συνέλαβε. Ο περί ού πρόκειται τραυματισθείς είναι ως εξηκριβώθη κομμουνιστής και σημαίνον όργανον του ΚΚΕ.

Προ του θεάματος τούτου, η αδελφή του ως άνω, επίσης φανατική οπαδός της Οργανώσεως ταύτης, ηλικίας περίπου 18 ετών, συγκεντρώσασα εικοσάδα περίπου ετέρων γυναικών εξεδήλωσε τάσεις επιθέσεως εναντίον του Εφεδ[ρου] Ανθ[υπολοχαγού] Ρολάκη, όστις εκράτει αυτόματον όπλόν, και επεχείρησε να αφοπλίση τούτον. Ο έφεδρος ούτος Ανθ/γός υπάλληλος της Αγροτικής Τραπέζης αντί, ως ώφειλε, πράγμα όπερ και ο ίδιος ανεγνώρισεν ενώπιόν μου, να διατάξη την σύλληψιν της αόπλου γυναικός και των άλλων νεανίδων, επιυροβόλησε και εφόνευσε ταύτην.

Η κινητοποίησις του Λόχου τούτου και τεσσάρων τεθωρακισμένων Αγγλικών αυτοκινήτων προς Παλαμά ως μοι εγνώρισεν Άγγλος Σύνδεσμος ήτο εντελώς άσκοπος.

(Ανώτερος Στρατιωτικός Διοικητής Θεσσαλίας [υποστράτηγος Χρ. Αβραμίδης], «Έκθεσις επί της εν γένει καταστάσεως εν Θεσσαλία», Βόλος 25.4.1945).

Πηγή: ΓΕΣ-ΔΙΣ, «Αρχεία Εμφυλίου Πολέμου (1944-1949)», Αθήνα 1998, τ. 1, σσ. 531-532.

Έφιπποι εθνοφύλακες κατά τη διάρκεια επιχειρήσεων.

Ομάδα ανταρτών στην Κρήτη.

Παρόμοιες σκηνές σημειώθηκαν στο μεγαλύτερο μέρος της επικράτειας. Σε γενικές γραμμές, οι «πολιτικοί» εκπρόσωποι της κυβέρνησης των Αθηνών παραμένουν λίγο-πολύ ανίσχυροι θεατές μιας κατάστασης, όπου η πραγματική εξουσία βρίσκεται στα χέρια του στρατού και των κατά τόπους συνεργατών του. Πρώτο μέλημα αυτών των τελευταίων είναι η ανασυγκρότηση του αντίπαλου δέους απέναντι στο *EAM*: «Ανάγκη όπως καταβληθή κάθε προσπάθεια από πάσης πλευράς», διαβάζουμε χαρακτηριστικά σε δελτίο πληροφοριών της Στρατιωτικής Διοικήσεως Πρεβέζης (21.9.45) «ίνα βελτιωθώσι αι εθνικιστικά οργανώσεις και υποστηρικθώσιν, με διαφόρους δια φωτίσεις και καθοδηγήσεις και να μη εγκαταλείπωνται εις μαρασμόν και αδράνειαν, εις βάρος της συνεχίσεως του εθνικιστικού αγώνος» (ΔΙΣ, όπ.π., τ. 2, σ. 209).

Αντίτυπα της εφημερίδας «Ελεύθερη Ελλάδα» αναρτημένα σε

Ελευθερία της έκφρασης;

θα παταχθούν οι ανησυχούντες το κοινόν
με χωνιά και προκρηξείς

Κατόπιν της επανεμφάνισης των χωνιών, διαφόρων τοικοκολλήσεων και διανομών προκρηξέων, καθώς και συγκεντρώσεων της ΕΠΟΝ, μας εδηλώθη εξ εγκύρου κυβερνητικής πηγής ότι η δράσις αυτή δεν είναι δυνατόν να επιτραπή και τούτο διότι υπενθυμίζει την επαναστατικήν περίοδον, προκαλεί διατάραξιν της τάξεως και παρεμποδίζει την δημιουργίαν ατμοσφαιράς ηρεμίας. Επίσης, θα απαγορευθή κάθε παρομοία εκδήλωσις και ενέργεια από κάθε πλευράν. [...]

Σχετικώς, ο υφυπουργός των Εσωτερικών κ. Βλάχος εδήλωσε τα εξής:
«Πάντα ταύτα αποτελούν γεγονότα άνευ ιδιαίτερας σημασίας. Πρόκειται περί ελεινοτήτων αι οποία προκαλούν απδίαν. Ο κόσμος ας είνε βέβαιος ότι ουδίες δύναται να βλάψη πλέον. Βεβαίως δεν υπάρχουν ιδιαίτεροι απαγορεύσεις δια τας εκδηλώσεις αυτάς, αλλά επειδή διαταράσσεται η ησυχία, θ' αντιμετωπισθή το ζήτημα και θα παταχθούν οι συλλαμβανόμενοι».

Πηγή: «Εθνος» (Αθήνα), 24.2.1945.

Εξώφυλλο του «Ριζοσπάστη» στις 8 Φεβρουαρίου 1945, λίγες

Στο όριο μεταξύ κρατικής και παρακρατικής βίας θα κινηθεί μία από τις στρατηγικότερες πτυχές της *λευκής τρομοκρατίας*: το φίμωμα του εαμικού Τύπου, που στο μεγαλύτερο μέρος της επαρχίας όχι μόνο αποτελούσε τον μοναδικό εναπομείναντα μηχανισμό πολιτικής επικοινωνίας μεταξύ των αριστερών (με δεδομένη την ουσιαστική απαγόρευση κάθε άλλης πολιτικής δραστηριότητας) αλλά συχνά κυριαρχούσε κυκλοφοριακά, παρά τις συνθήκες ημιπαρανομίας υπό τις οποίες γινόταν η διακίνησή του. Οι επιθέσεις εθνοφυλάκων και παρακρατικών «προσωποδόφρων» σε γραφεία και κυρίως σε τυπογραφεία των εαμικών (κατά τόπους, ακόμη και των φιλελεύθερων) εφημερίδων θα πάρουν έτσι τη μορφή μιας συνθησιμένης δραστηριότητας σε όλη την επικράτεια: στην ίδια την πρωτεύουσα, η Βάρκιζα εγκαινιάζεται με την καταστροφή των γραφείων της *Ελεύθερης Ελλάδας* και του *Ριζοσπάστη* (13-14.2.45)· τα τελευταία θα ξαναδεχθούν επίθεση από ένοπλους Χίτες την «ημέρα της νίκης» (8.5.45), ενώ στο μεσοδιάστημα χτυπούνται η *Ελευθερία* και η *Λαϊκή Φωνή* της Θεσσαλονίκης (6.3.45)· στην Καλαμάτα τα γραφεία της *Ελεύθερης Μεσσηνίας* τινάζονται

Εξώφυλλο της εφημερίδας «Ελευθερία» της Θεσσαλονίκης,

Η «μάχη των τραγουδιών»

Συμπλοκή Χιτών και Κομμουνιστών

Εις τας διαφόρους συνοικίας των Αθηνών κατά την προχθεσινή Κυριακήν, ημέραν εορτασμού της 28ης Οκτωβρίου, εσημειώθησαν αιματηραί συμπλοκαί μεταξύ Χιτών, κομμουνιστών και αστυνομικών. Εις το Δουργούτι την Κυριακήν το απόγευμα 10 κομμουνισταί ψάλλοντες λαοκρατικά άσματα υπέστησαν επίθεσιν από μέλη της οργανώσεως Χ. Κατά την επακολουθήσασαν συμπλοκήν, οι μοναρχικοί επυροβόλησαν δια περιστρόφου, φονεύσαντες τον κομμουνιστήν Χ. Λαζαρίδην, ετών 20, σπουδαστήν της Ανωτάτης Εμπορικής σχολής, και τραυματίσαντες τον κομμουνιστήν επίσης Χαρ. Κουτσόγλου, εργάτην. Συνελήφθησαν οι Δ. Μιχαλόπουλος, Δ. Ιωαννίδης, Δ. Μελάς, Καλιγέρης και Βασιλόπουλος. Ενεργούνται ανακρίσεις.

Πηγή: «Το Βήμα», 30.10.1945.

Άνδρες και γυναίκες του Δημοκρατικού Στρατού.

στον αέρα (28.3.1945) και λίγο αργότερα ξανακαίγονται (10.5.45)· στην Πάτρα, οι εγκαταστάσεις της *Ελεύθερης Αχαΐας* δέχονται 11 επιθέσεις μέχρι τον Οκτώβριο του

Νυκτεριναί σκηναί εις Καισαριανήν Επίθεσις εναντίον αστυνομικού τμήματος

Την 8ην εσπερινήν της χθες, ομάς κομμουνιστών ψάλλουσα λαοκρατικά άσματα και διερχομένη την οδόν Ταντάλου πλησίον του άλσους Κουπονίων της Καισαριανής, εδέχθη επίθεσιν αγνώστων οι οποίοι επυροβόλησαν εναντίον της δι' αυτομάτου όπλου.

Εκ των ριφθεισών πυροβολισμών ετραυματίσθησαν σοβαρώς εκ της ομάδος των κομμουνιστών οι καραμπέτ Μανουγκλιάν εις την ωμοπλάτην, Κ. Κέρογλου εις τον αριστερόν μηρόν και Δ. Παξεφάνας εις το γόνατον. Αστυνομική δύναμις οπεύσασα επί τόπου ανεύρε τους τραυματίας οίτινες μετεφέρθησαν αμέσως εις το νοσοκομείον του Ερυθρού Σταυρού προς παροχήν των πρώτων βοηθειών. Εκ των δραστών ουδείς κατέστη δυνατόν να συλληφθή.

Εν τω μεταξύ ολίγον αργότερον εις διάφορα σημεία της Καισαριανής ενεφανίσθησαν «κωνιά» τα οποία εκάλουν τον πληθυσμόν εις συναγερμόν διαμαρτυρίας δια την δολοφονικήν επίθεσιν. Ομάδες κομμουνιστών συγχρόνως ήρχισαν να ενεργούν σωματικές ερευνας επί διερχομένων πολιτών, ενώ έτεροι ομάδες εις άλλα σημεία συνεπλέκοντο με Βασιλόφρονας. Κατά μίαν εκ των συμπλοκών αυτών ετραυματίσθη σοβαρώς υπό των κομμουνιστών ο Δημ. Μουντίκας. Εν συνεχεία περί τους 100 κομμουνιστάί με κραυγάς διαμαρτυρίας συγκεντρωθέντες εις την πλατείαν ήρχισαν να βαδίζουν κατά του αστυνομικού τμήματος.

Η πληροφορία αύτη μετεδόθη αμέσως εις την Γενικήν Ασφάλειαν, ήτις απέστειλεν εспеυσμένως ολόκληρον την δύναμιν του μηχανοκινήτου τμήματος εις Καισαριανήν προς αποκατάστασιν της τάξεως. Πράγματι το μηχανοκίνητον μετά της αστυνομικής δυνάμεως της περιοχής επέτυχον ν' αναχαιτίσουν τους κομμουνιστάς ολίγον προ του αστυνομικού τμήματος, όπου και τους διέλυσαν.

Πηγή: «Το Βήμα», 1.11.1945.

1945, με αποτέλεσμα όχι μόνο υλικές καταστροφές αλλά και έναν νεκρό τυπογράφο (17.10.45)· στα Γιάννενα καταστρέφονται τα γραφεία του *Κήρυκα*, του *Αγωνιστή* και της *Φωνής της Ηπείρου* (16.4.45)· η *Φωνή του Λαού* στο Αγρίνιο δέχεται δύο τουλάχιστον επιθέσεις (14.4.45 και 15.5.45), ενώ η *Αναγέννηση* του Βόλου χτυπιέται πέντε τουλάχιστον φορές μεταξύ Μαρτίου και Σεπτεμβρίου 1945· στη Λάρισα στόχος των εθνοφυλάκων γίνονται όχι μόνο η εαμική *Αλήθεια* αλλά και η φιλελεύθερη *Ελευθερία* (1.3.45, 2.4.45, 29.4.45, 11.6.45)· εθνοφύλακες είναι επίσης οι δράστες των επιδρομών κατά του *Μαχητή* στον Πύργο (31.5.45), των εαμικών τυπογραφείων στη Λευκάδα (13.9.45) κ.ο.κ. Την εικόνα συμπληρώνουν η προληπτική λογοκρισία του τοπικού Τύπου και οι επίσημες απαγορεύσεις της κυκλοφορίας εαμικών εφημερίδων στα χωριά, ώσπου το 1946-1947 οι Αρχές επιβάλουν σταδιακά το κλείσιμο όλων των αριστερών εντύπων.

Εξίσου συστηματική αποδεικνύεται η καταστροφή των γραφείων του ΚΚΕ και των εαμικών οργανώσεων – όταν και όποτε οι κατά τόπους Αρχές επιτρέπουν τυπικά

Εκδρομές εκτός νόμου

Ο κ. Τσάτσος δια τας εαμικάς «εκδρομάς»

Ο υπουργός των Εσωτερικών κ. Τσάτσος, ομιλών δια τας οργανουμένας υπό του Κομμουνιστικού Κόμματος εκδρομάς εις διαφόρους έξω των Αθηνών εξοχάς, περί των οποίων έγραψε προ ημερών το «Έθνος», εδήλωσεν ότι αι αρμόδιαι αρχαί είνε εν γνώσει αυτών καθώς και δια ποίον σκοπόν οργανούνται. Προσέθεσεν ότι διετάχθησαν ήδη αι κατά τόπους αρχαί όπως παρακολουθούν αυτάς και φροντίζουν ώστε να μη δίδουν αφορμάς διασαλεύσεως της τάξεως. Οπωσδήποτε, ετόνισεν ο κ. Υπουργός, εάν εξακριβωθή ότι αι εκδρομαί αύται έχουν πολιτικόν χαρακτήρα θα χαρακτηρισθούν ως παράνομοι συγκεντρώσεις και θα προκαλέσουν την επέμβασιν της αστυνομίας, εφόσον δεν έχει εκ των προτέρων ζητηθή η προς τούτο απαιτουμένη άδεια.

Πηγή: «Έθνος», (Αθήνα) 5.6.1945.

τη λειτουργία τους. Δύο ημέρες μετά την άφιξη της στην Καλαμάτα, η εθνοφυλακή απαιτεί το κλείσιμο των γραφείων του *EAM*, με τον ισχυρισμό ότι οι εαμικές οργανώσεις έπαψαν να υφίστανται μετά τη Βάρκιζα (*Ελ. Μεσοσηνία*, 7.3.45). Στη γειτονική Μεσοσηνή, τα τοπικά γραφεία θα καταστραφούν μία εβδομάδα αργότερα από εθνοφυλάκες, πρώην ταγματασφαλίτες (*Ελ. Μεσοσηνία*, 16.3.45). Στην Κατερίνη τα γραφεία όλων των εαμικών οργανώσεων κλείνουν με διαταγή της εθνοφυλακής αμέσως μετά την είσοδο της τελευταίας στην πόλη· δεν θα ξανανοιξουν παρά τον Οκτώβριο του 1945, για να κλείσουν οριστικά τον Μάρτιο του 1946. Ευθύς εξαρχής απαγορεύτηκε η λειτουργία γραφείων των αριστερών οργανώσεων και στα Γρεβενά, ενώ στον νομό Φλωρίνης θα προτιμηθεί η συστηματική καταστροφή τους, σε πόλεις και χωριά, από την εθνοφυλακή (*ΔΣΕ, Έτσι άρχισε ο Εμφύλιος*, σσ. 91-2, 111, 180). Στη Χίο, «ομάς 10 ανδρών» καταστρέφει τα γραφεία του *EAM* στις 9.6.45· τον Σεπτέμβριο, κωροφύλακες και εθνοφυλάκες κάνουν το ίδιο σε Πρέβεζα, Άρτα και Λευκάδα. Στον Βόλο, τα γραφεία του *EAM* γίνονται στόχος επιδρομής στις 24.3.45, ακολουθούν την επόμενη εβδομάδα αυτά του *ΚΚΕ* (31.3.45), ενώ στις 12.9.45 η Ασφάλεια βάζει επίσημα λουκέτο στα γραφεία της *Εθνικής Αλληλεγγύης*.

Στην υπόλοιπη Θεσσαλία, η εθνοφυλακή εξαπολύει μέσα σ' ένα πενήνήμερο επιθέσεις στα γραφεία του *EAM* και του *ΚΚΕ* στη Λάρισα (21.4.45), του *ΚΚΕ* στα Τρίκαλα (23.4.45), του *EAM* και της *ΕΠΟΝ* στην Καρδίτσα (26.5.45) (Αρσενίου, όπ.π., σσ. 17, 20, 59, 70, 171). Μόνο στην πόλη της Λάρισας, το Υπόμνημα του *ΔΣΕ* προς τον ΟΗΕ καταγράφει αναλυτικά 15 επιθέσεις εναντίον εαμικών γραφείων μέσα στο 1945 (οι 10 το δίμηνο Μαρτίου-Απριλίου) και άλλες 6 κατά το πρώτο εξάμηνο του 1946, συχνά με συλλήψεις όσων βρισκονταν εκεί (όπ.π., σσ. 339-40). Στα Χανιά, τα γραφεία του *EAM* και της *ΕΠΟΝ* θα γίνουν τον Σεπτέμβριο του 1946 στόχος ένοπλων επιθέσεων από ακροδεξιούς με τη βοήθεια της κωροφυλακής (*Δημοκρατία και Κήρυξ*, 5.9.46).

Όταν αυτά συνέβαιναν σε αστικά κέντρα με αξιόλογη ή και πλειοψηφική εαμική παρουσία, τα οποία αποτελούσαν κατά κάποιον τρόπο τη «βιτρίνα» της έννομης τάξης, εύκολα καταλαβαίνει κανείς τι γινόταν σε κωμοπόλεις και σε χωριά. Η έκθεση του *Δημοκρατικού Στρατού* προς τον ΟΗΕ, τον Μάρτιο του 1947, είναι γεμάτη από χιλιάδες παραδείγματα της διάχυτης βίας που σάρωσε την ενδοχώρα: φόντοι εαμικών από όργανα της «τάξης», βασανισμοί κρατουμένων, φυλακίσεις με κάθε πρόσχημα και σε

κάθε ευκαιρία. Μολονότι ένα μέρος αυτών των αγριστιτών σημειώθηκαν μετά το ξέκι-
νημα του δεύτερου ανάρτικου, και ως εκ τούτου αποτελούν πεπραγμένα του καθε-
αυτο Εμφυλίου μάλλον παρά της *λευκής τρομοκρατίας* του 1945-1946, η συνέχεια της
κρατικής πολιτικής ανάμεσα στις δύο φάσεις είναι κάτι παραπάνω από ευδιάκριτη.

Δοκιμές εθνοκάθαρσης

Ειδική περίπτωση αποτελούν οι περιοχές της ελληνικής Μακεδονίας με σλαβομακε-
δονικό πληθυσμό – τόσο αυτές όπου οι σλαβόφωνοι αποτελούσαν την πλειοψηφία
(Φλώρινα, Πέλλα) όσο και εκείνες που συνιστούσαν απλώς μειονότητα (Καστοριά,
Εορδαία, Νάουσα, Παιονία, περίχωρα Θεσσαλονίκης, Λαγκαδάς, Σέρρες, Δράμα). Εκεί
η προσπάθεια βίαιης αποδιάρθρωσης του εαμικού μπλοκ θα συνδυαστεί με την εξα-
πόλυση ενός πογκρόμ σε βάρος των ανεπιθύμητων «ξένων στοιχείων».

Στη διάρκεια της Κατοχής, οι δυνάμεις του Άξονα είχαν υποθάψει με σχετική επι-
τυχία τον ανταγωνισμό ανάμεσα στις διαφορετικές εθνοτικές ομάδες της περιοχής.
Περίπου 3.000-4.000 Σλαβομακεδόνες των νομών Καστοριάς, Φλωρίνης και Πέλλης
είχαν συμμετάσχει το διάστημα 1943-1944 σε μονάδες του *Αξονομακεδονικού Κομι-
τάτου* ή των *Εθελοντικών Ταγμάτων Ασφαλείας (Οχράνα)*, ενώ ακόμη περισσότεροι
τουρκόφωνοι πρόσφυγες πολέμησαν στο πλευρό της Βέρμαχτ ως ταγματασφαλίτες
του *Εθνικού Ελληνικού Στρατού (ΕΕΣ)* και του *Εθελοντικού Τάγματος* του Πούλου.
Αρκετές χιλιάδες Σλαβομακεδόνες εντάχθηκαν την ίδια εποχή στις γραμμές της
Αντίστασης, ως μέλη του *ΕΑΜ/ΕΛΑΣ* και των μειονοτικών σχηματισμών του (*ΣΝΟΦ*,
Μακεδονικά Τάγματα).

Οι συνέπειες αυτής της πολιτικής αποκαλύφθηκαν σε όλη τους τη διάσταση την
επαύριον της Απελευθέρωσης. Μια πρώτη τάση του ελληνόφωνου γηγενούς αλλά
και του προσφυγικού πληθυσμού για αντεκδικήσεις σε βάρος των σλαβομακεδονικών
χωριών, το φθινόπωρο του 1944, αποτράπηκε χάρη στις συμφιλιατικές προσπάθειες
της ηγεσίας του *ΕΑΜ* και του *ΚΚΕ*. Διαφορετική τροπή πήραν ωστόσο τα πράγματα
μετά τη Βάρκιζα, με το πέρασμα της ουσιαστικής εξουσίας στην εθνοφυλακή και στις
φιλοβασιλικές παρακρατικές συμμορίες, πολλές από τις οποίες είχαν επίσης συνερ-
γαστεί με τις κατοκικές δυνάμεις το προηγούμενο διάστημα.

Με πρόσχημα τη δίωξη των πρώην «οχρανιτών» και «κομιτατζήδων», ένα εκτετα-

*Άνδρες του Εθνικού Στρατού
μεταφέρονται με οχηματαγωγό*

μένο κύμα βίας σάρωσε τις σλαβόφωνες περιοχές, βάζοντας στο στόχαστρο όλα ανεξαιρέτως τα μέλη της ανεπιθύμητης πληθυσμιακής ομάδας – ακόμη και εκείνα που όχι μόνο δεν βαρύνονταν με δωσιλογισμό, αλλά είχαν να επιδείξουν συγκεκριμένη αντιστασιακή δράση. Τα περισσότερα χωριά υφίστανται αλληπάλληλες επιδρομές «εθνικοφρόνων» παρακαταίτων που λεηλατούν το βιος τους, κακοποιούν τους κατοίκους, καίνε σπίτια ή αποθήκες και προχωρούν σε επιλεκτικούς φόνους και απαγωγές. Ακόμη και σε πόλεις όπως τα Γιαννιτσά, εθνικόφρονες παράγοντες της εποχής θα επισημάνουν την εφαρμογή μιας τρομοκρατικής πολιτικής με στόχο τα καταστήματα και τα υπόλοιπα περιουσιακά στοιχεία των σλαβόφωνων ντόπιων. Σε άλλες περιοχές, όπως στο Κιλκίς ή στη Γουμένισσα, δημόσιες επιγραφές καλούν τους «Βουλγάρους» να εγκαταλείψουν τη χώρα. Περίπου 25.000 Σλαβομακεδόνες θα καταφύγουν έτσι μέσα στη διετία 1945-46 στη Βουλγαρία και κυρίως στην τιτοϊκή Γιουγκοσλαβία.

Συμπληρωματικοί προς τη διάχυτη βία υπήρξαν οι επιτελικόι σχεδιασμοί και οι δημόσιες εκκλήσεις τοπικών παραγόντων για μια «οριστική λύση» του μειονοτικού ζητήματος, με τη μαζική εκδίωξη ενός μέρους ή και όλων των σλαβόφωνων Μακεδόνων εκτός ελληνικής επικράτειας. Συνηθισμένη ήταν η σύγκριση των Σλαβομακεδόνων με τους Σουδήτες, τη γερμανική μειονότητα της Τσεχοσλοβακίας που χρησιμοποιήθηκε το 1938-1939 ως πρόσχημα για την κατάληψη της χώρας από το Γ΄ Ράιχ και εκτοπίστηκε συλλογικά την επαύριον της απελευθέρωσης. Ένας από τους επιφανέστερους υποστηρικτές μιας τέτοιας εκκαθάρισης, ο πολιτευτής –μετέπειτα βουλευτής– Καστοριάς Περικλής Ηλιάδης, θα υποστηρίξει επανειλημμένα από τις στήλες της εφημερίδας του, στην υπηρεσιακή του αλληλογραφία αλλά και από το βήμα της Βουλής την «ανάγκη να απαλλαγί πλέον ο τόπος από το μίasma αυτό», που εκείνη την εποχή αριθμούσε γύρω στα 200.000 άτομα σε όλη τη Βόρεια Ελλάδα. Παρόμοιο αίτημα υποβάλλουν υπηρεσιακά την ίδια περίοδο οι αρχές του νομού Πέλλης (νομάρχης, διοικητής χωροφυλακής, εισαγγελέας), κατονομάζοντας μάλιστα ένα προς ένα τα χωριά της δικαιοδοσίας τους που πρέπει να αποτελέσουν –ως «η κυρία αιτία του κακού»– αντικείμενο «ριζικής αντιμετώπισεως».

Περισσότερο διακριτικές, οι κεντρικές υπηρεσίες θα επεξεργαστούν και αυτές διάφορα σχέδια μιας τέτοιας εθνοκάθαρσης μεταξύ 1945 και 1949, ξεκινώντας από τη λεπτομερή ταξινόμηση των κατοίκων κάθε χωριού με βάση τη μητρική γλώσσα και

*Σύνθετες επιχείρημα για τις
διώξεις εναντίον των Σλαβομα-*

Εθνοκάθαρση επί χάρτου

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΤΑΞΕΩΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ
ΤΜΗΜΑ Β' ΓΡΑΦ. ΙΙ
Αριθ. Πρωτ. 115/10/26/78

ΑΠΟΡΡΗΤΟΝ – ΕΠΕΙΓΟΝ – ΕΠΙ ΑΠΟΔΕΙΞΕΙ

Εν Αθήναις τη 24 Ιουλίου 1946

Προς το Υπουργείον των Εξωτερικών

Διεύθυνσιν Πολιτικών Υποθέσεων

Ενταύθα

«Βουλγαρόφρονες και Ρουμανόφρονες Βορείου Ελλάδος

Έχομεν την τιμήν, κατόπιν προφορικής υμών παρακλήσεως, να φέρωμεν εις γνώσιν σας ότι το έργον των Επιτροπών των συσταθεισών δια της υπ' αριθ. 115/10/26/15 από 25-10-45 Κοινής Αποφάσεως των Υπουργών Δικαιοσύνης, Εσωτερικών και Στρατιωτικών, ετελείωσεν ήδη και ότι, βάσει των δια της Αποφάσεως ταύτης τεθέντων ειδικών κριτηρίων δηλωτικών Βουλγαρικής ή Ρουμανιζούσης συνειδήσεως, κατεγράφησαν οι εν περιλήψει, κατά περιφέρειας του Κράτους, ως κάτωθι:

	ΝΟΜΟΙ	ΒΟΥΛΓΑΡΟΦΡΟΝΕΣ		ΡΟΥΜΑΝΟΦΡΟΝΕΣ	
		Εν γένει άτομα (ενήλικα και ανήλικα άρρενα και θήλεα)		Εν γένει άτομα (ενήλικα και ανήλικα άρρενα και θήλεα)	
		ΠΙΝΑΚΕΣ		ΠΙΝΑΚΕΣ	
		ΠΙΝΑΞ Α΄	ΠΙΝΑΞ Β΄	ΠΙΝΑΞ Α΄	ΠΙΝΑΞ Β΄
1	ΚΟΖΑΝΗΣ	9.197	43	469	359

2	ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	11.830		156	
3	ΦΛΩΡΙΝΗΣ	30.937	892	126	
4	ΕΔΕΣΣΗΣ	12.233			
5	ΒΕΡΡΟΙΑΣ	1.372		187	158
6	ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ	5.154		585	
7	ΚΙΛΚΙΣ	233			
8	ΣΕΡΡΩΝ	18.552	3.882	167	
9	ΔΡΑΜΑΣ	9.276	549		
10	ΪΑΝΘΗΣ	776			
11	ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ	1.450	2.531		
12	ΚΑΒΑΛΑΣ	413	83		
13	ΕΒΡΟΥ	3.266	701		
14	ΛΑΡΙΣΣΗΣ	-	-	150	
15	ΤΡΙΚΚΑΛΩΝ	-	-	21	
16	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	-	-	143	
17	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	-	-	219	
	ΣΥΝΟΛΟΝ	104.698	8.681	2.223	517

τα εικαζόμενα «εθνικά φρονήματα» των κατοίκων του και υπολογίζοντας μεταξύ 60.000 και 120.000 όσους «ενδεικνυόταν» να εκδιωχθούν. Ο Εμφύλιος πόλεμος

Επί τούτοις γνωρίζομεν υμίν τα εξής:

α) Εις τον πίνακα Α' συμπεριελήφθησαν οι κριθέντες επί τη βάσει των επιβαρυντικών κριτηρίων, εις δε τον πίνακα Β' οι των ελαφρυντικών τοιούτων.

β) Δια την καταγραφήν των Βουλγαροφρόνων, αι περισσότεραι Επιτροπαί κατηνόσαν απολύτως το πνεύμα της ειρημμένης Κοινής Αποφάσεως των τριών Υπουργών και κατέγραψαν, κατά τρόπον ανταποκρινόμενον εις την πραγματικότητα, αυτούς. Αντιθέτως είναι εκ των Επιτροπών τούτων, παρηνόσαν το πνεύμα της εν λόγω Αποφάσεως και κατέγραψαν ως Βουλγαρόφρονας και άλλης κατηγορίας άτομα, ως π.χ. Αρμενίους και Έλληνας εποικισθέντας εις τας περιφέρειάς αυτάς εξ Ασίας ή εκ Παλαιάς Ελλάδος, απλώς και μόνον επειδή τα άτομα τούτα συνειργάσθησαν μετά των Βουλγάρων (Δοσίλογοι).

Άλλα πάλιν Επιτροπαί, καταληφθείσαι υπό πνεύματος επιεικείας και υπό της αντιλήψεως ότι θα έπρεπεν να αποφευχθή η δημιουργία ενδεχομένης ξένης Μειονότητας, περιωρίσθησαν εις την καταγραφήν των πλέον σοβαρών και των πλέον επικινδύνων εκ των Βουλγαροφρόνων και Ρουμανιζόντων. Η τελευταία αύτη περίπτωσις αφορά κυρίως τους Ρουμανιζόντας, οίτινες ανέρχονται εις πολύ μεγαλύτερον αριθμόν των καταγραφέντων, ιδίως εις τας περιοχάς Θεσσαλίας-Πίνδου.

Επί τη βάσει των ανωτέρω δεδομένων, ο αριθμός των Βουλγαροφρόνων (Α' και Β' Πινάκων), όστις ανέρχεται, κατά τους ανωτέρω αριθμούς, εις εκατόν δέκα τρεις χιλιάδες τριακοσίους εβδομήκοντα εννέα (113.379), θα πρέπει να μειωθή εις 100.000 περίπου άτομα, δι' ολόκληρον την περιοχάν Μακεδονίας-Θράκης.

Επί τη ευκαιρία ταύτη, θεωρούμεν αναγκαίον να τονίσωμεν υμίν:

α) Τους Εθνικούς κινδύνους, ούς περικλείει η ύπαρξις μιας τοιαύτης συμπαγούς μάζης Βουλγαροφρόνων, ιδίως εις τας περιοχάς της Δυτικής Μακεδονίας.

[...]

γ) Ανεξαρτήτως της υπό του Συνεδρίου της Ειρήνης αποδοχής ή μη της Εθνικής Διεδικήσεως της Ελλάδος, περί Στρατηγικής διαρρυθμίσεως των προς την Βουλγαρίαν Συνόρων μας, έχομεν την γνώμην ότι θα πρέπη να αντιμετωπισθή, υπό της προς τούτο αποσταλπομένης εις το εν λόγω Συνέδριον Εθνικής ημών Αντιπροσωπείας, και το ζήτημα της απομακρύνσεως (απελάσεως) των Βουλγαροφρόνων τούτων εκ του Ελληνικού Εδάφους. Περί του τελευταίου τούτου είναι σύμφωνος και η υπό την Προεδρίαν του Α' Υπαρχηγού του Γενικού Επιτελείου Στρατού τελούσα Επιτροπή, ήτις, κατά την

Η εθνοφυλακή στην Ξάνθη το 1946 (Πολεμικό Μουσείο,

τελευταίαν αυτής συνεδρίασιν και εν τη επιθυμία της όπως συμβάλη εις την Ασφάλειαν του Κράτους, συνέταξε και υπέβαλεν εις την Κυβέρνησιν, ως πρώτον μέτρον, το γνωστόν σχέδιον Ψηφίσματος, περί εκπτώσεως της Ελληνικής Ιθαγενείας από τους εν λόγω Βουλγαρόφρονας.

[...]

Η απέλαισις όθεν των Βουλγαροφρόνων τούτων θα αποτελέει έργον στοιχειώδους Εθνικής και Ιστορικής Δικαιοσύνης και επιβεβλημένης προασπίσεως της Ασφαλείας του Κράτους εις τα Βόρεια Σύνορά του, δι' ό, κατά την γνώμην ημών, θα πρέπει η απέλαισις των αύτη να λάβη την μορφήν Εθνικού αιτήματος της Ελλάδος εις το Συνέδριον της Ειρήνης.

[...]

Μετά την πραγματοποιήσιν της προτεινομένης απελάσεως των εν λόγω Βουλγαροφρόνων, κατεχόντων ήδη τας καλλιτέρας γαίας εν Μακεδονία-Θράκη, θα ήτο δυνατόν να επιτευχθή εις τα εδάφη ταύτα ο εποικισμός δεκάδων χιλιάδων ακτημόνων Ελλήνων. Δια του εποικισμού τούτου θα επραγματοποιείτο η πλήρης ομοιογένεια των πληθυσμών των ειρημένων Επαρχιών και θα εδημιουργείτο εις θετικός παράγων ασφαλείας του Κράτους εις το διπνεκές μέλλον.

Αντιθέτως, η παραμονή αυτών, ως έχουν, εις το Ελληνικόν Έδαφος θα προκαλή, έπειτα μάλιστα από τας δημιουργηθείσας συνθήκας του πολέμου, της Κατοχής, του Δεκεμβριανού Κινήματος κλπ., συνεχώς πράγματα (η Οργάνωσις ΝΟΦ, Οργάνωσις Βουλγαρικού Κομιτάτου, Οχράνα κλπ. κλπ.), εις βάρος της Πατρίδος και των συμφερόντων αυτής.

Καθ' όσον αφορά ήδη τους Ρουμανόφρονας, φρονούμεν ότι δια τους ίδίους λόγους Εθνικής Ασφαλείας ευκαίριον θα ήτο όπως και τούτοι απηλαύνοντο εκ του Ελληνικού Εδάφους.

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ
ΣΠ. ΘΕΟΤΟΚΗΣ

Κοινοποιήσις

Γεν. Δ/σιν Χωρ/κής (Δ/σιν Ασφαλείας) του Υπουργείου τούτου
Γενικών Επιτελείων Στρατού, Δ/σιν Πληροφοριών και Υ.Π.Σ.
Αρχηγείον Βασ. Χωροφυλακής (Τμήμα Ασφαλείας)

Αγγλική Αστυνομική Οργανωτική Αποστολή, προς γνώση

Πηγή: Αρχείο Φίλιππου Δραγούμη (Γεννάδειος Βιβλιοθήκη), φ. 104, εγγρ. 134.

έδωσε βέβαια τελικά τη δική του λύση στο «πρόβλημα». Μια ενδιαφέρουσα πτυχή αυτής της ταξινόμησης αφορά, ωστόσο, την «επανερμηνεία» του φρονήματος των Σλαβομακεδόνων με βάση όχι τη στάση τους επί Κατοχής αλλά τις νέες διαχωριστικές γραμμές της μεταπολεμικής περιόδου: προπύργια του *Βουλγαρομακεδονικού Κομιτάτου* (όπως η Κορησός, το Καλοχώρι ή τα Λακκώματα) καταγράφονται ως «ελληνόφρονα» ή έστω «ρευστοσυνείδητα», ενώ χωριά με ενεργό συμμετοχή στην Αντίσταση (όπως το Δενδροχώρι, η Κρυσταλλοπηγή και η Βεύη) καταχωρούνται σαν «αναφανδόν Βουλγαρίζοντα».

Κατευνασμός πολιτικών παθών

Αναγκαστικός Νόμος υπ' αριθ. 942

Περί λήψεως μέτρων προς κατευνασμόν των πολιτικών παθών

Άρθρον 1

Με φυλάκισιν ενός μέχρι τριών μηνών και εν υποτροπή με φυλάκισιν δύο μέχρι έξι μηνών τιμωρείται όστις:

α) Αναγράφει εις τους τοίχους οικιών ή περιμανδρωμένων χώρων, εις οδούς ή εις πεζοδρόμια ή οιονδήποτε άλλο μέρος προσιτόν εις το κοινόν, συνθήματα ή λέξεις ή φράσεις ή παραστάσεις δηλωτικές πολιτικών ιδεών.

β) Τοικοκολλεί εις τα εν τω προηγουμένω εδαφίω αναφερόμενα μέρη έντυπα του αυτού περιεχομένου.

γ) Μεταδίδει εις το κοινόν δια ζωσης φωνής ή τηλεβοών ή οιουδήποτε άλλου τεχνικού μέσου συνθήματα ή εντολάς ή απειλάς ή αγγελίας ή ανακοινώσεις δυναμένας να εμβά-

Εξώφυλλο του σατιρικού περιοδικού «Λαχανίδα» από το πανή-

Κηδεία θυμάτων των Δεκεμβριανών στην Αθήνα.

λωσην εις ανησυχίαν τους πολίτας ή να μειώσωσι το παρ' αυτοίς αίσθημα ασφαλείας και τάξεως.

δ) Φέρει δημοσία στολήν, σήμα ή διακριτικών οιονδήποτε δηλωτικών του ότι ο φέρων αυτό ανήκει εις ωρισμένην πολιτικήν οργάνωσιν ή ιδεολογίαν.

Άρθρον 2

Η μετατροπή των συμφώνως τω προηγουμένω άρθρω επιβαλλομένων ποινών εις χρηματικάς, απαγορεύεται.

Πηγή: Βασιλειον της Ελλάδος – «Εφημερίς της Κυβερνήσεως», ΦΕΚ 1946/Α/48 της 15.2.1946.

Την εικόνα συμπληρώνει η έννομη καταστολή της σλαβοφωνίας σε μεγάλο μέρος της υπαίθρου. Η δημόσια ομιλία της σλαβομακεδονικής γλώσσας απαγορεύθηκε σε πολλά χωριά με αποφάσεις των τοπικών διοικητών της εθνοφυλακής (βλ. *Δημοκρατικός νεοφασισμός*, σ. 47), ενώ τοπικά στελέχη του ΕΑΜ που είχαν εκτεθεί το 1944-1945 με το άνοιγμα σλαβομακεδονικών σχολείων ή το ανέβασμα σλαβόγλωσσων θεατρικών παραστάσεων, διώχθηκαν με την κατηγορία της «εθνικής αναξιοσύνης».

Το δικαστικό πογκρόμ

Σημαντικότερη ίσως από τα στρατιωτικά ή διοικητικά μέτρα κατά της Αριστεράς, έμελλε να αποδειχθεί η αμείλικτη δικαστική καταστολή του εαμικού κινήματος σε ολόκληρη τη χώρα. Ένα πραγματικό δικαστικό πογκρόμ εξαπολύθηκε εναντίον χιλιάδων πολιτών που είχαν στρατευθεί στις γραμμές της εαμικής Αντίστασης και καταγορεύονταν για κάθε λογής «αδικήματα» που διαπράχθηκαν στη διάρκεια της αναμέτρησης με το κατοχικό καθεστώς και τους συνεργάτες του.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, ο δικωκτικός μηχανισμός είχε τεθεί σε λειτουργία ήδη πριν από τα *Δεκεμβριανά*. Τυπικό παράδειγμα αποτελεί η άσκηση δίωξης (και η προφυλάκιση) του «πολιτικού καθοδηγητού» του ΕΑΜ Καλαβρύτων, Αντώνη Ζαφειρόπουλου, για «ηθική αυτουργία» στη θανατική καταδίκη και στην εκτέλεση 42 χωροφυλάκων από τον ΕΛΑΣ το Πάσχα του 1944 (*Ελευθερία*, 3.12.44). Μετά τη Βάρκιζα, η «συνέ-

χεια» της έννομης τάξης μεταξύ των κατοκικών και των μετακατοκικών χρόνων θεωρήθηκε δεδομένη, με αποτέλεσμα δίκες αγροτών για αντίσταση στη συγκέντρωση της παραγωγής από την κυβέρνηση Τσολάκογλου (Αρσενίου, όπ.π., σ. 19) και δημοσίων υπαλλήλων για απεργίες του 1943 (Π. Δελαπόρτας, *Το ημερολόγιο ενός Πιλάτου*, σσ. 96-100). Μία από τις πιο τυμπτικές περιπτώσεις «δικαίωσης» του κατοκικού καθεστώτος υπήρξε η μεταπολεμική δίωξη πρώην χωροφυλάκων, όπως ο υπομοίραρχος Θωμάς Βενετσάνοπουλος, επειδή το 1943 είχαν «εγκαταλείψει την υπηρεσία» τους για να προσχωρήσουν στους αντάρτες.

Μια δεύτερη κατηγορία διώξεων στόχευε στη *de facto* ποινικοποίηση κάθε πολιτικής δραστηριότητας των οπαδών της Αριστεράς. Οι εαμικές *Λευκές Βίβλοι* καταγράφουν δικαστικές καταδίκες για τη διανομή «προκρηξέως επαναστατικού περιεχομένου» που καλούσε σε «ειρηνικό αγώνα» υπέρ της εκκαθάρισης του κρατικού μηχανισμού από τους δωσιλόγους, για τη διακίνηση φυλλαδίου με περιγραφή των κινητοποιήσεων της 25ης Μαρτίου στα χρόνια της Κατοχής, ακόμη και για πολιτικές συζητήσεις ... κατ'οίκον (*Παραβιάσεις της Βάρκιζας*, σ. 9). Τέλος, τα ΜΜΕ και οι υπηρεσιακές εκθέσεις της εποχής ξεχειλίζουν από πληροφορίες για συλλήψεις και καταδίκες πολιτών επειδή τραγούδησαν δημόσια «εαμικά άσματα» (ενδεικτικά: ΔΙΣ, όπ.π., τ. 2, σσ. 244-246). Τον Φεβρουάριο του 1946 η σχετική μεταξική νομοθεσία θα συμπληρωθεί από τον Α.Ν. 942 «Περί λήψεως μέτρων προς κατευνασμόν των πολιτικών παθών», με τον οποίο απαγορεύεται πλήρως όχι μόνο η αφισοκόλληση, η αναγραφή ή η εκφώνηση πολιτικών συνθημάτων ή πληροφοριών, αλλά ακόμη και οποιοδήποτε «σήμα ή διακριτικών δηλωτικών του ότι ο φέρων αυτό ανήκει εις ωρισμένην πολιτικήν οργάνωσιν ή ιδεολογίαν» (ΦΕΚ 1946/Α/48).

Η σοβαρότερη κατηγορία διώξεων αφορούσε ωστόσο στα (πραγματικά ή φανταστικά) «εγκλήματα» που διαπράχθηκαν από το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ είτε στη διάρκεια των *Δεκεμβριανών* είτε επί Κατοχής, στα πλαίσια του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα και των τοπικών εμφύλιων συγκρούσεων μεταξύ αντιμαχόμενων οργανώσεων. Μια καλά συντονισμένη επικοινωνιακή καμπάνια με κεντρικό θέμα τις «αγριότητες» των ανταρτών, κατασκεύασε ένα πολιτικό κλίμα που ευνοούσε όχι μόνο την αναγωγή κάθε φόνου της προηγούμενης περιόδου στην *ερυθρά τρομοκρατία* αλλά και την παράκαμψη κάθε δικονομικής εγγύησης για τους «σφαχτες» του ΕΛΑΣ και της *Οργάνωσης Προστασίας Λαϊκού Αγώνα*

Αφίσεττα του ΕΑΜ που κυκλοφόρησε στις αρχές του 1945

(ΟΠΛΑ). Το πρώτο βήμα έγινε την επαύριον των *Δεκεμβριανών*, με τη σκηνοθετημένη έκθεση μερικών εκατοντάδων υποτιθέμενων «θυμάτων» του ΕΑΜ στο Περιστερί (Richter, όπ.π., σσ. 28-30). Ακολούθησαν διαδοχικές εκταφές «σφαγιασθέντων» σε διάφορα σημεία της υπαίθρου από το ίδιο συνεργείο (του ιατροδικαστή Καψάσκη) που οργάνωσε και τα «εκθέματα» της πρωτεύουσας. Αν και συχνά τα «ευρήματα» είχαν κάποιον πυρήνα αλήθειας (π.χ. την εκτέλεση μερικών δεκάδων ατόμων από τον ΕΛΑΣ στη διάρκεια της Κατοχής), η αναπαραγωγή των γεγονότων από την κρατική προπαγάνδα και τον Τύπο τους προσέδιδε εξωπραγματικές διαστάσεις. Ούτως ή άλλως οριακή, η περίπτωση της Μεσοπνίας είναι αρκετά αποκαλυπτική. Τον Σεπτέμβριο του 1945 ξεθάφτηκαν συνολικά 765 πτώματα στην περιοχή του Μελιγαλά και άλλα 750 (εκτελεσμένων τόσο από τον ΕΛΑΣ όσο και από τα κατοχικά στρατεύματα) στην πόλη της Καλαμάτας· η επίσημη αυτή καταμέτρηση επισκιάστηκε ωστόσο από τις ταυτόχρονες –και εντελώς ανυπόστατες– «εκτιμήσεις» της εισαγγελίας Καλαμών για 7.500 «εκτελεσθέντες εθνικόφρονες» σε όλο τον νομό (*Τα Νέα και Έθνος*, 25.9.45). Την εικόνα συμπληρώνει η συγκρότηση ενός ειδικευμένου ακροδεξιού λόμπι που, με μπροστάρη τον πανελλήνιο σύλλογο θυμάτων και πληγέντων εκ της ελαστοκομμουνιστικής δράσεως *Ο Άβελ*, κινητοποιείται για να εμποδίσει όχι μόνο την αμνήστευση των κατοχικών «εγκλημάτων» αλλά και οποιαδήποτε αναγνώριση των «ανυπόστατων και εικονικών πατριωτικών υπηρεσιών» της «σπείρας των δήθεν αγωνιστών» του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ (*Έθνος*, 7.11.45).

Παρόμοιοι μηχανισμοί επιστρατεύθηκαν για τη δικαστική εκκαθάριση αυτών των υποθέσεων. Για κάθε ανθρωποκτονία που είχε διαπραχθεί από το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ υποβάλλονταν συνήθως διαδοχικές πανομοιότυπες μηνύσεις, με δεκάδες κατηγορούμενους ως φυσικοί ή ηθικοί αυτουργοί. Οι σχετικές δικογραφίες, σημειώναν χαρακτηριστικά στα απομνημονεύματά του ένας εισαγγελέας της εποχής, «έμοιαζαν με ριζίμο δικτυών, που τα ρίχνουν οι ψαράδες κι όσα ψάρια πιάσουν» (Π. Δελαπόρτας, όπ.π., σ. 110). Ο ίδιος περιγράφει με εξαιρετική γλαφυρότητα την εχθρική αντιμετώπιση των αγωνιστών του ΕΑΜ από τον δικαστικό μηχανισμό: «Υστερα από πρόχειρη μελέτη, αβασάνιστη και απρόσεκτη διαδικασία, με τη δυσμενέστερη προδιάθεση και προκατάληψη, άδειαζαν πάνω στο κεφάλι τους με αδυσώπητη αυστηρότητα όλους τους ασκούς του Αιόλου, καταδικάζοντας σε θάνατο τελείως αθώους ανθρώπους, κρατώντας επί μήνες

Ο υπουργός Δικαιοσύνης
Γεώργιος Μαύρος (Μορφω-

στη φυλακή άνθρωπο που πρόκυπτε από την ίδια τη δικογραφία αυτόδηλα πως ήταν αθώος και λευκότατος ή καταδικάζοντας σε θάνατο ανθρώπους με το πρωτάκουστο σε ασάφεια κατηγορητήριο, πως “εφόνευσαν μεγάλο αριθμό αγνώστων προσώπων, σε άγνωστο τόπο και σε άγνωστο χρόνο”! Εμέ του ιδίου μου έτυχε να επεξεργαστώ δυο δικογραφίες φόνων, με προφυλακισμένους τους κατηγορουμένους, ενώ επρόκυπτε πως τα θύματα των φόνων ... ζούσαν! Στη μια μάλιστα δικογραφία, ο “φονευθείς” ... είχε εξετασθεί και ως μάρτυς» (όπ.π., σ. 40 και αναλυτικότερα σσ. 87-92).

Εξίσου σαφής ήταν και ο υπουργός Δικαιοσύνης, Γεώργιος Μαύρος, σε συνομιλία του με Βρετανούς Βουλευτές: «Ενενήντα τοις εκατό των δικαστών ανήκουν στην ακροδεξιά. Είναι τόσο φανατικοί ώστε, χωρίς να λάβουν υπόψη τα στοιχεία, αποφαινόμενοι πάντοτε υπέρ της Δεξιάς και εις βάρος της Αριστεράς. Σε κάποιες περιπτώσεις, ανακάλυψα ότι είκοσι ως τριάντα άνθρωποι έχουν κατηγορηθεί για τον ίδιο φόνο» (Richter, όπ.π., σ. 161). Τέλος, ενδιαφέρουσα από κάθε άποψη υπήρξε η άσκηση διώξεων ακόμη και για φόνους ανδρών των κατοχικών στρατευμάτων (Π. Δελαπόρτας, όπ.π., σ. 40· Έθνος 22.3.45· Γ. Ρουμελιώτης, *Η Εθνική Αντίσταση στη Λακωνία*, σ. 350).

Κάποιες επώνυμες περιπτώσεις είναι αποκαλυπτικές, τόσο για την έκταση όσο και για τα γενικότερα χαρακτηριστικά του φαινομένου. Για παράδειγμα, ο υπερήλικας στρατηγός Ψιάρρης, προπολεμικός Βουλευτής των Φιλελευθέρων και εθνοσύμβουλος Μαγνησίας της *Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ)*, συνελήφθη τον Μάρτιο του 1945 και προφυλακίστηκε επί εννέα μήνες, έπειτα από καταγγελία εθνικόφρονος χωρικού ότι διέπραξε κάποιον απροσδιόριστο φόνο (Αρσενίου, όπ.π., σσ. 17, 22). Στη Χαλκίδα, πάλι, ένας ταγματάρχης του ΕΛΑΣ συνελήφθη με την κατηγορία ότι «εξετέλεσεν 120 άνδρας και αξιωματικούς των ταγμάτων ασφαλείας» (Έθνος, 6.6.45) – προφανώς στη διάρκεια της Κατοχής, αφού η συνθηκολόγηση του εκεί Τάγματος κατά την Απελευθέρωση υπήρξε απολύτως αναίμακτη. Στα δημοσιεύματα της εποχής για τις συλλήψεις «εκτελεστών» του ΚΚΕ δεν είναι άλλωστε καθόλου σπάνιες οι διευκρινήσεις ότι τα «θύματα» ήταν ταγματασφαλίτες που σκοτώθηκαν από την Αντίσταση (ενδεικτικά: Έθνος, 5.3.45, 28.3.45, 4.4.45, 6.4.45, κ.ο.κ.). Αξίζει τέλος να αναφερθεί η έκδοση από τον εισαγγελέα Τριπόλεως ενταλμάτων σύλληψης του Άρη Βελουχιώτη, του Στέφανου Σαράφη και δύο ανώτερων αξιωματικών του ΕΛΑΣ

Πελοποννήσου, για «ηθική αυτοουργία» σε φόνους της κατοχικής περιόδου (*Richter*, ό.π., σ. 160-1, 174-5).

Η δίωξη ηγετικών στελεχών της Αντίστασης για «δωσιλογισμό» αποτελεί την άλλη πλευρά του νομίσματος. Στην Ανατολική Μακεδονία έξι ηγετικά στελέχη του *EAM/ΕΛΑΣ* (Κωσταντάρας, Τσαρουχάς, Τσολάκης, Βαλιούλης, Αλεξανδρόπουλος και Ιορδάνογλου) προφυλακίστηκαν επί εννέα μήνες και τελικά οδηγήθηκαν στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Καβάλας, με την κατηγορία ότι υπήρξαν από το 1942 «συνειδητά όργανα του εκθρού», ότι εξοπλίστηκαν από τον βουλγαρικό στρατό κλπ. Η δίκη τους διακόπηκε από την πρώτη ημέρα (22.12.45) επ' αόριστον «δια κρίσσονας αποδείξεις», παρέμειναν όμως στη φυλακή καθώς εκκρεμούσαν σε βάρος τους και άλλες κατηγορίες – π.χ. για οπλοφορία χωρίς την άδεια των (βουλγαρικών) αρχών.

Αποτελεσματικότερες αποδείχθηκαν οι διώξεις που αφορούσαν εμφύλιες συγκρούσεις της Κατοχής: από τη στιγμή που η εθνικόφρων «αντίσταση» ήταν επίσημα αναγνω-

Ο πρωθυπουργός Θεμιστοκλής Σοφούλης ανάμεσα σε στρατι-

«Δεν υπάρχουν» πολιτικοί κρατούμενοι

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Η Διοίκηση Χωροφυλακής Μεσσηνίας εις απάντησιν του δημοσιεύματος της εφημερίδος «Ελεύθερη Μεσσηνία» της 10/8/45 υπό τον τίτλον «Για τον κ. Εισαγγελέα και Διοικητὴν Χωροφυλακῆς» περί ετοιμαζομένης δήθεν μεταφοράς τεσσάρων πολιτικῶν κρατουμένων από το Αστυνομικόν Τμήμα εις Κυπαρισσίαν κ.λ.π.

Ανακοινοί

ὄτι τόσοσιν εις τα Κρατητήρια Καρέλια ὅσον και εις τα λοιπά Κρατητήρια των Υψηραίων Χωροφυλακῆς ουδεὶς πολιτικὸς κρατούμενος κρατεῖται, ἀλλὰ κρατοῦνται άτομα δυνάμει σχετικῶν ενταλμάτων των αρμοδίων των αρμοδίων Αρχῶν δι' εγκληματικὰς πράξεις. Ταῦτα προς ἀποκατάστασιν των πραγμάτων.

(Ἐκ της Διοικήσεως)

Πηγή: «Θάρρος» (Καλαμάτα), 11.8.1945.

ρισμένη, ενώ αυτή του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ όχι, ακόμη και ο αναίμακτος αφοπλισμός κάποιας ανταγωνιστικής ανταρτοομάδας από ελασίτες μπορούσε να «ερμηνευθεί» δικαστικά ως συνεργασία με τον κατακτητή. Η ηγεσία του ΕΛΑΣ Αχαΐας καταδικάστηκε έτσι τον Μάιο του 1946 σε Βαρίες ποινές επί «δωσιλογισμού», για τη διάλυση εν έτει 1943 μιας ένοπλης ομάδας του «Ελληνικού Στρατού» που δεν είχε στο ενεργητικό της την παραμικρή αντιστασιακή ενέργεια (Β. Λάζαρης, *Πολιτική ιστορία της Πάτρας*, τ. Δ', σσ. 68-70). Εξίσου σοβαρά υπήρξε η δικανική επιστράτευση ενός άλλου «επιχειρήματος», σύμφωνα με το οποίο ο φόνος (οποιουδήποτε) Έλληνα από τον ΕΛΑΣ ισοδυναμούσε με δωσιλογισμό, αφού λιγότευε το «έμψυχο υλικό» του έθνους (Δελαπόρτας, όπ.π., σσ. 186-187).

Ο αριθμητικός απολογισμός αυτού του κατατρογμού είναι εντυπωσιακός. Μέσα στο 1945 ασκήθηκαν συνολικά περίπου 80.000 ποινικές δίωξεις σε βάρος εαμιτών, ενώ στα τέλη της χρονιάς ο αριθμός των φυλακισμένων έφτανε τις 19.000 (Ντ. Κλόουζ, *Οι ρίζες του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα*, σ. 244). Η απόπειρα της κυβέρνησης Σοφούλη να «αποσυμφωρήσει» την όλη διαδικασία, με την αμνήστευση της «ηθικής αυτοουργίας» και την καταργηση της ποινικής δίωξης για όλα τα κατοχικά αδικήματα πλην ανθρωποκτονιών (Ν. 753 της 21.12.1945), είχε περιορισμένα μόνο αποτελέσματα. Σύμφωνα με επίσημες πηγές, μέχρι τα τέλη Οκτωβρίου 1946 απολύθηκαν βάσει αυτής της νομοθεσίας συνολικά 5.535 άτομα (Δ. Ζαφειρόπουλος, *Ο αντισυμμοριακός αγών*, σ. 169). Κάποιοι από τους απολύμενους σκοτώθηκαν αμέσως από παρακρατικές συμμορίες, ενώ άλλοι ξαναπιάστηκαν και δικάστηκαν για τα ίδια αδικήματα με αλλαγή του κατηγορητηρίου – ως «φυσικοί» πλέον και όχι «ηθικοί» αυτοουργοί (Β. Κλαδόχος, *Απομνημονεύματα*, σσ. 96, 100· Γ. Θεοδώρου, *Έτσι καταδικάστηκα*, σ. 50-97)· κάποιες φορές, η «ηθική αυτοουργία» μετατράπηκε εκ των υστέρων σε «δωσιλογισμό» (Α. Παπαδόπουλος, *Το Ειδικό Δικαστήριο Σερρών απεφάσισε*, σ. 23 κ. εξ). Το ξέσπασμα του Εμφυλίου θα διευκολύνει ακόμη περισσότερο το γενικευμένο ξεκαθάρισμα των εκκρεμοτήτων. Οι θανατικές ποινές για γεγονότα της περιόδου 1943-1944 πολλαπλασιάζονται μετά το 1947, ενώ ευκολότερη θα καταστεί και η εκτέλεση των ποινών, ιδίως στις περιπτώσεις θανατοποινιτών αγωνιστών της Αντίστασης (Μονέδας, Αυγέρης κ.ά.) που οι πρώτες μεταπολεμικές κυβερνήσεις δυσκολεύονταν να στείλουν στο απόσπασμα.

Διαδήλωση φιλοβασιλικών οργανώσεων στην πλατεία

Έλληνες και Βρετανοί αξιωματικοί το 1946 (Πολεμικό Μουσείο)

Η παρακρατική Βία

Την ένομη βία ήρθε να συμπληρώσει η (τυπικά παράνομη) δραστηριότητα ένοπλων παρακρατικών συμμοριών της φιλοβασιλικής ακροδεξιάς. Το καλοκαίρι του 1945 τα μέλη αυτών των ομάδων υπολογίζονταν σε 18.000 σε όλη τη χώρα. Βασική δραστηριότητά τους ήταν η καταστροφή των γραφείων του *ΕΑΜ*, η παρεμπόδιση της έκδοσης και κυκλοφορίας των εαμικών εφημερίδων (ενίοτε και των κεντρώων αντιμοναρχικών αθηναϊκών φύλλων), καθώς και αποκάλυπτες βιαιοπραγίες –ξυλοδαρμοί, βιασμοί και φόνοι– σε βάρος των εαμιτών ή των οικογενειών τους.

Για τη συνεργασία των συμμοριών αυτών με τις επίσημες αρχές ασφαλείας, δεν υπάρχει η παραμικρή αμφιβολία. Δεν είναι μόνο η βρετανική κοινοβουλευτική επιτροπή που επισκέφθηκε την Ελλάδα το καλοκαίρι του 1946 και διαπίστωσε ότι «σε ορισμένα μέρη της Θεσσαλίας, ιδιαίτερα στο τρίγωνο Λάρισας-Βόλου-Φαρσάλων, ένοπλες ομάδες της Δεξιάς δρουν με πρωτοφανή θρασύτητα», καθώς «καμιά προσπάθεια δεν καταβάλλεται για την καταστολή τους». Στο διάβημά τους προς τον πρωθυπουργό Βούλγαρη, τον Ιούνιο του 1945, οι πολιτικοί αρχηγοί της ευρύτερης κεντροδεξιάς θα επισημάνουν, και αυτοί, ότι «αι τρομοκρατικά οργανώσεις της άκρας δεξιάς, όχι μόνον δεν διώκονται αλλά αναφανδόν συμπράττουν με τα όργανα της τάξεως, προς τελειάν κάθε δημοκρατικής φωνής κατάπνιξιν».

Ένα τυπικό παράδειγμα τέτοιας συνεργασίας περιγράφεται αναλυτικά στα απομνημονεύματα του επικεφαλής της *Χ* στην Ηλεία. Χρησιμοποιώντας ως αρχικό πυρήνα μια ήδη υφιστάμενη «ομάδα εθνικοφρόνων πολιτών» του Πύργου, με επικεφαλής κάποιους πρώην «ομήρους των κομμουνιστών», ο απόστρατος συνταγματάρχης Γ. Φαρμάκης συγκροτεί στη συνέχεια παραρτήματα της οργάνωσης σε όλο τον νομό: «τους εξώπλισα κατά το δυνατόν», διευκρινίζει, «βοηθούμενος και από της Διοικήσεως Χωροφυλακής Ηλείας, ήτις μάλιστα με εβοήθησε χορηγήσασα και μερικών οπλισμόν». Μετά την επίσημη διάλυση της *Χ*, ως πολιτικοστρατιωτικής οργάνωσης, το μεν πολιτικό της σκέλος θα μετατραπεί σε «Εθνικόν Κόμμα Χιτών», οι δε ένοπλες ομάδες της θα αξιοποιηθούν από τη χωροφυλακή «εις πάσας τας υπηρεσίας αυτής, τόσον των αποοπασμάτων υπαίθρου, όσον και [εις] τας φρουράς των πόλεων». Τέλος, τον Σεπτέμβριο του 1946 ο ίδιος ακριβώς μηχανισμός θα χρησιμοποιηθεί για

Οπλισμένοι χωροφύλακες και στρατιωτικοί κατά τη διάρκεια

Οι επιδρομές των «προσωπιδόφων»

Α. Ο εαμικός Τύπος

ΟΙ ΧΙΤΕΣ ΟΡΓΙΑΖΟΥΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΜΑΣ

Και άλλη επιδρομή στη Δυτ. Παραλία
Έντονη διαμαρτυρία ΕΑΜ Καλαμάτας

Χθες το βράδυ στις 8 η ώρα μασκοφόροι χίτες έκαναν επιδρομή στη Δυτική παραλία. Τη στιγμή που άρχισαν να δέρνουν δυο γυναίκες, οι γείτονες άρχισαν να καλούν το λαό σε βοήθεια. Στο μεταξύ χτύπησε η καμπάνα και σε λίγα λεπτά η συνοικία ολόκληρη ξεπετάχτηκε στο πόδι. Άντρες και γυναίκες, γέροι και παιδιά, με ρόπαλα στα χέρια, ξεπετάχτηκαν απ' τα σπίτια και κυνήγησαν τους τραμπούκους. Η αστυνομία που ήρθε λίγο αργότερα και είδε τον κόσμο συγκεντρωμένο, διέταξε να διαλυθεί. Ο λαός αγανακτισμένος παρατήρησε ότι είναι αναγκασμένος να αμυνθεί κατά των τραμπούκων και κιτών που καθημερινά με τους ξυλοδαρμούς και τις συλλήψεις καθιστούν τη ζωή του αφόρητη. [...]

ΤΗΛ/ΜΑ ΤΟΥ ΕΑΜ

Μακαριώτατο Αντιβασιλέα, Πρωθυπουργόν, . Πρεσβευτάς Αγγλίας, Αμερικής, Γαλλίας, Αρχηγούς κομμάτων Σοφούλην, Καφαντάρην, Ζαχαριάδην. Εφημερίδες «Βήμα», «Ελευθερία», «Ριζοσπάστη», «Ελευθ. Ελλάδα».

Καταγγέλλομεν έντασιν τρομοκρατίας τελευταίας ημέρας. Προχθές, ευθύς μετά την άφιξιν των εις τον τόπον της εκδομής των, συνελήφθησαν περίπου 50 εκδομείς νέοι και κορίτσια και οι 18 εξ αυτών κατεδικάσθησαν εις το αυτόφωρον δια δήμεν παράνομη συγκέντρωση. Εις ύπαιθρον συνεχίζεται η τρομοκρατική δράσις και αι δολοφονία πολιτών (Γρυπάρης, Τσιρούνης, Θεοδωρακόπουλος κ.ά.) από εξοπλισμένους τραμπούκους της οργανώσεως Χ. Τελευταίως και εντός της πόλεως Καλαμών επεξετάθη η δράσις των. Ομάδες 20, 30, 50 και 100 εξοπλισμένων μασκοφόρων και ποικίλως μεταμορφωμένων κάμνουν επιδρομάς εις οικίας και ολοκλήρους συνοικίας τας μεταμεσονυκτίους

απαγορευμένες ώρας και δέρνουν, απειλούν και τρομοκρατούν. Αρχαί, αν δεν υποθάλπουν, αδιαφορούν. Ακόμη εντείνουν και τρομοκρατικά μέτρα κατά κρατουμένων και φυλακισμένων οίτινες προκαλούνται, απειλούνται και δέρνονται (Γυναικεία Φυλακεία). Χθες νύκτα εδολοφονήθη κρατούμενος δικηγόρος Αγγελίδης έξω κρατηρίων του αστυνομικού τμήματος. Λαός που ζητεί τάξιν, ψυχίαν, δικαιοσύνην και ελευθερία είναι ανάστατος.

Διαμαρτυρόμεθα εντόνως

Νομαρχιακή Επιτροπή Συνασπισμού Κομμάτων ΕΑΜ

Πηγή: «Ελεύθερη Μεσσηνία» (Καλαμάτα), 25.9.1945.

την επάνδρωση των επίσημων παραστρατιωτικών *Μονάδων Ασφαλείας Υπαίθρου* (Γ. Φαρμάκης, *Ο κομμουνισμός εις την Ηλείαν*, σσ. 33-35).

Ο εξοπλισμός του παρακράτους από τις επίσημες υπηρεσίες ασφαλείας δεν έγινε στα κρυφά. Στις *Λευκές Βίβλους* του ΕΑΜ παρατίθεται για παράδειγμα έγγραφο της 6ης

Β. Ο εθνικόφρων Τύπος

ΤΕΧΝΑΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΝΑΡΧΙΚΩΝ

Τας νυκτερινάς ώρας χθες εις την συνοικίαν του Συντάγματος άγνωστοί έκρουσαν τον κώδωνα της εκκλησίας καλούντες εις βοήθειαν. Προεκλήθη πανικός εις τους κατοίκους. Επί τόπου κατέφθασε δύναμις χωροφυλακής και εθνοφυλακής, η οποία απεκατέστησε την τάξιν, αφού προηγουμένως ερρίφθησαν πολλοί πυροβολισμοί.

Το επεισόδιον τούτο συνδυαζόμενον προς έτερον εις την Δυτ. Παραλίαν, όπου προεκλήθη παρόμοιος πανικός, αποδίδεται εις τεχνάσματα των αναρχικών δια να δημιουργηθούν “εντυπώσεις” εις τους κατοίκους των συνοικιών και να τους κρατούν υπό την αγωνίαν αφηνιδιαστικών επιθέσεων, ξυλοκοπημάτων κλπ.

Πηγή: «θάρρος» (Καλαμάτα), 26.9.1945.

ταξιαρχίας εθνοφυλακής προς τις υφιστάμενες της μονάδες (22.3.45), με την εντολή για την υποβολή καταλόγων «τριάντα τουλάχιστον εθνοκοφρώνων κατοίκων δυναμένων να αναλάβωσιν όπλα κατά την κρίσιν υμών». Από λίγο μεταγενέστερη αλληλογραφία του 104ου ΤΕ (4.5.45) πληροφορούμαστε ότι στα Βάγια Βοιωτίας «πλείστοι οι κάτοικοι οπλοφορούν» με αγγλικά όπλα τα οποία τους «παρεχωρήθησαν» από την παραπάνω μονάδα (*Παραβιάσεις της Βάρκιζας*, σσ. 58-59). Σύμφωνα με βρετανικές εκτιμήσεις του 1946, περίπου 15.000 όπλα πέρασαν στα χέρια της ακροδεξιάς με αυτό τον τρόπο μέσα σε ενάμιση χρόνο (Κλόουζ, όπ.π., σ. 240).

Τη συνεργασία υπηρεσιών ασφαλείας και ακροδεξιών συμμοριών παραδέχεται ακόμη και η ημιεπίσημη ιστοριογραφία του Ψυχρού Πολέμου, φροντίζοντας απλώς να απαλλάξει από κάθε ευθύνη τα ηγετικά κλιμάκια: «Τα κατώτερα στελέχη της Χωροφυλακής δεν ετήρησαν την αρμόζουσαν στάσιν έναντι των παρακρατικών τούτων οργανώσεων και δια της ανοχής των συνέτειναν εις την επιδείνωσιν της καταστάσεως», αποφαίνεται ο Ζαφειρόπουλος, εκτιμώντας ότι έτσι οι χωροφύλακες «υπήρξαν υπαίτιοι φόνων πολιτών και ληστειών, διαπραχθεισών υπό των παρακρατικών τούτων οργανώσεων» (όπ.π., σ. 84).

Χαρακτηριστικό δείγμα της πλήρους υποκατάστασης του κράτους σε ορισμένες περι-

Γελοιογραφία του Π. Παυλίδη στον «Ρίζο της Δευτέρας» στις

Περί τίνος πρόκειται;

Έν εκ των δύο συμβαίνει: Ή σημειούται πράγματι ανεύθυνος δράσις προσωποδόφρων εις βάρος πολιτών, ή όσα γράφονται σχετικώς από το εγχώριον κομμουνιστικόν έντυπον είναι ασύστατα ψεύδη. Εάν συμβαίνη το πρώτον, η Αστυνομία οφείλει να επέμβη δραστικώτατα και να κτυπήσῃ το κακόν ανδρικότατα και εις την ρίζαν του.

Εάν όμως συμβαίνη το δεύτερον, τότε οφείλει η Διοίκσις Χωροφυλακής να διαψεύσῃ δημοσίᾳ και με υπεύθυνον ανακοίνωσιν τα θρυλλούμενα. Ήδη ο φιλήσυχος κόσμος ήρχισεν ν' ανησυχῇ ζωηρῶς με τας κυκλοφορούσας φήμας περί προσωποδόφρων και γνωρίζομεν ότι εσημειώθησαν και μετακινήσεις οικογενειῶν από της μιας συνοικίας εις την άλλην συνεπείᾳ του προκληθέντος πανικού.

Πηγή: «Θάρρος» (Καλαμάτα), 27.9.1945.

Ο υπουργός Εσωτερικών Κωνσταντίνος Τσούκας.

οχές της χώρας είναι η επιβολή ακόμη και επίσημων απαγορεύσεων κυκλοφορίας από τύποις ιδιωτικούς φορείς, όπως η *Εθνική Οργάνωσις Βασιλοφρόνων* στα Ψαχνά της Εύβοιας (*Παραβιάσεις*, σσ. 60-1), η *Χ* σε χωριά της Λακωνίας (Ρουμελιώτης, ό.π., σ. 357), η *Ένωσις Εθνικοφρόνων Κορινθίας* (*Ελευθερία*, 16.5.45) ή μη κατονομαζόμενα «ανεύθυνα πρόσωπα» και «ποικιλώνυμοι οργανώσεις» στην ύπαιθρο της Αχαΐας (ΔΙΣ, ό.π., τ. 2, σσ. 57-9).

Ακόμη και στην ίδια την πρωτεύουσα, κατά τους πρώτους τουλάχιστον μήνες μετά τη Βάρκιζα, τα όρια μεταξύ κράτους και παρακράτους παραμένουν εξαιρετικά συγκεχυμένα. «Ότε κατ' Απρίλιον ανελάβομεν το Υπουργείον των Εσωτερικών», παραδέχεται στα τέλη του 1945 ο αρμόδιος υπουργός της κυβέρνησης Βούλγαρη, «ένοπλοι οργανώσεις, ως η *Χ*, ήσαν εν πλήρει δράσει. Όχι μόνον συνελάμβανον άτομα, εν συνεργασία μετά των αρχών, όχι μόνον τα ανέκριναν μεταχειριζόμενα μέσα βίας, αλλά και την νύκτα περιεπόλουν και ήσαν ούτως ειπείν μία σιωπηρώς καθιερωμένη κατάσταση» (Κ. Τσάτσος, *Δια να γίνωμεν κράτος*, σ. 29). Αποσυρόμενοι από τα ημιπέσιμα αστυνομικά τους καθήκοντα, οι Χίτες θα επικεντρώσουν εφεξής τη δράση τους στην εκκαθάριση της εκπαίδευσης και του πολιτισμού από τους αριστερούς, με καθημερινές σχεδόν συμπλοκές στις ανώτερες σχολές και μια οργανωμένη εκστρατεία αποκλεισμού των εαμιτών ηθοποιών από τις θεατρικές σκηνές της πρωτεύουσας. Το πιο προβεβλημένο επεισόδιο του είδους υπήρξε η οργανωμένη επιδρομή εκατοντάδων ακροδεξιών στα αθηναϊκά θέατρα *Ερμής* και *Λυρικόν*, με αποτέλεσμα τον φόνο ενός ηθοποιού και την απόπειρα λιντσαρίσματος αρκετών άλλων (20.6.45). Σχολιάζοντας το γεγονός, ο υπουργός Εσωτερικών Κων/νος Τσάτσος δεν δίστασε να επιρρίψει ένα μέρος της ευθύνης στην Αριστερά, ισχυριζόμενος ότι «η εμφάνισις προπαγανδιστικών έργων από την σκηνής ωρισμένων θεάτρων υπέρ της ιδέας μιας παρατάξεως δυσχεραίνει την προσπάθειαν δια την γαλήνευσιν της χώρας και τον κατευνασμόν των παθών» (*Εθνος*, 21.6.45). Στη συγκεκριμένη περίπτωση, τα «προπαγανδιστικά» έργα που δυσκόλεψαν «την γαλήνευσιν της χώρας» ήταν *Ο έμπορος της Βενετίας* και ο *Ιούλιος Καίσαρ* του Σαίξπηρ.

Απειρώς μεγαλύτερα υπήρξαν τα περιθώρια δράσης των παρακρατικών σχηματισμών στην επαρχία. Δεκάδες συμμορίες λυμαινόνται τη Θεσσαλία, με επικεφαλής παλιούς δωσιλόγους του ΕΑΣΑΔ και της ΕΕΕ (Παπαναξαγόρας, Καλαμπαλίκης, Βελέντζας,

Οι αρχηγοί συμμοριών Σούρλας και Μπίσδας στη Θεσσαλία κατά

Παπακόφας, Αρχιμανδρίτης, Τσαντούλας), παραδοσιακούς ληστοφυγόδικοι (Μόκκας, Μείμανης, Καραμπάς, Αληφτήρας), πρώην εδεσίτες (Βόιδαρος, Βουρλάκης), ακόμη και «μεταμεληθέντες» ελασίτες (Ταμπούρης). Ο πιο διάσημος παρακρατικός της περιοχής είναι ωστόσο ο Γρηγόρης Σούρλας, σαρακατσάνος οπλαρχηγός των Φαρσάλων που ξεκίνησε ως παραδοσιακός ληστής, πέρασε ένα διάστημα από τον *ΕΛΑΣ*, μισθοδοτήθηκε ως «αυτοτελής» καπετάνιος της οργάνωσης του ταγματάρχη Κωστόπουλου με χρήματα της αποστολής Τσιγάντε, συνεργάστηκε με τον *ΕΔΕΣ* και κατέληξε επικεφαλής των ταγματασφαλιτών του *ΕΑΣΑΔ* που προσπάθησαν να αναχαιτίσουν τον *ΕΛΑΣ* τον Σεπτέμβριο του 1944. Τον Φεβρουάριο του 1945 επανεμφανίζεται στα Φάρσαλα επικεφαλής ενός ένοπλου τμήματος συγκροτημένου και εξοπλισμένου από τους Βρετανούς και την επόμενη διετία πρωταγωνιστεί στον κατατρεγμό της εαμικής Αριστεράς στο μεγαλύτερο μέρος της Θεσσαλίας. Τα γνωστότερα –αλλά κάθε άλλο παρά μοναδικά– κατορθώματά του υπήρξαν η απαγωγή του εισαγγελέα πρωτοδικών Λαρίσης, Χρ. Πατακιά (26.4.45), και κυρίως η κτηνώδης δολοφονία του απεσταλμένου του *Ριζοπάστη* στην περιοχή, Κώστα Βιδάλη (14.8.46). Τυπικά επικηρυγμένος, θα επωφεληθεί από το Κθ' Ψήφισμα του 1947 για να «παρουσιαστεί αυθορμήτως» στις Αρχές, ανασυγκροτώντας τη συμμορία του ως «νόμιμο» πλέον τμήμα του κυβερνητικού στρατού.

Ιδιαίτερα άγρια ήταν τα πράγματα στην Πελοπόννησο, όπου σύμφωνα με τον ημι-επίσημο ιστοριογράφο του στρατού οι παρακρατικές οργανώσεις επιδίωκαν στην «κατατρομοκρατίσιν του πληθυσμού» και «διέπραττον ανανδρίας και εγκλήματα, άτινα δεν παρετρήθησαν εις ουδεμίαν άλλην περιοχήν της επικρατείας, μηδέ εις την Όθρυν με την παρακρατικὴν οργάνωσιν του Σούρλα» (Ζαφειρόπουλος, ό.π., σ. 491). Όπως άλλωστε διαπίστωσε το φθινόπωρο του 1945 ο εισαγγελέας Γυθείου, οι φυλακισμένοι εαμίτες φοβούνταν να απολυθούν, ενώ η προφυλάκιση αθών αντιμετωπιζόταν συχνά από τους οικείους τους ως στοιχειώδες προστατευτικό μέτρο απέναντι στις δολοφονικές προθέσεις του παρακράτους (Δελαπόρτας, ό.π., σσ. 114-115, 122-127).

Πρωταγωνιστές στο ανθρωποκηνηγτό ήταν κατά κανόνα πρώην ταγματασφαλίτες, όπως ο Πάνος Κατσαρέας ή ο Βαγγέλης Μαγγανάς. Ο πρώτος υπηρέτησε στο τάγμα του Βρεττάκου, ενώ τον Μάιο του 1944 τον συναντάμε διοικητή του «λόχου ασφα-

Αμερικανοί και άλλοι φωτοεπίτροποι σε συγκέντρωση των

Το διάβημα των πολιτικών αρχηγών προς τον πρωθυπουργό

Εν Αθήναις τη 5 Ιουνίου 1945

Κύριε Πρόεδρε

Ως είχομεν την τιμήν να σας εκθέσωμεν προφορικώς, κατά την συνάντησίν μας της 3ης τρέχοντος, η εγκαθιδρυθείσα μετά το κίνημα του Δεκεμβρίου εις ολόκληρον την χώραν τρομοκρατία της άκρας δεξιάς επεκτείνεται καθημερινώς, έχει δε προσλάβει ήδη έκτασιν και βιαιότητα καθιστώσαν αφόρητον την ζωήν των μη βασιλοφρόνων πολιτών, και αποκλείουσιν οιαδήποτε σκέψιν διεξαγωγής ελευθέρου δημοψηφίσματος ή εκλογών. Δεν αποτελεί ελαφρυντικόν η προβαλλομένη συνήθως δικαιολογία, ότι εξακολουθούν να ταράσσουν την ψυχίαν της υπαίθρου σποραδικά τινα υπολείμματα του ΕΑΜ, διότι η πάταξις των ατάκτων αυτών στοιχείων, η οποία αναμφιβόλως επιβάλλεται, είναι έργον ευκολώτατον δια την δημοσίαν δύναμιν. Τελείως διάφοροι είναι οι όροι, προκειμένου περί της οργανωμένης τρομοκρατικής κινήσεως της δεξιάς. [...] Αι τρομοκρατικά οργανώσεις της άκρας δεξιάς, των οποίων αι κυριώτεροι είχον οπλισθή εν μέρει υπό των Γερμανών και παντοιοτρόπως συνειργάσθησαν μετ' αυτών, όχι μόνον δεν αφωπλίσθησαν, όχι μόνον δεν διώκονται, αλλά αναφανδόν συμπράττουσιν με τα όργανα της τάξεως, προς τελείαν κάθε δημοκρατικής πνοής κατάπνιξιν. Έτσι ο μηχανισμός του κράτους ετέθη κατ' ουσίαν εις την υπηρεσίαν της οργανωμένης τρομοκρατίας της δεξιάς, πολλαπλασιάζονται δε καθ' εκάστην, ως είνε φυσικόν, τα εγκλήματα τα διαπραττόμενα κατά των ελευθέρων πολιτών, κακοποιήσεις, συλλήψεις, φυλακίσεις, βιασμοί γυναικών, φόνοι κλπ εγκλήματα κηλιδώνοντα τον πολιτισμόν μας. Σημειώομεν εν παραρτήματι έν μικρόν μικρόν πολοστημόριον των εγκληματικών πράξεων που περιήλθεν εις γνώσιν μας. Η διαπίστωσις των είνε εύκολος, ως εύκολος και πρόχειρος είνε η εξακρίβωσις όλων των γεγονότων, των αναφερομένων εις τον παρόν υπόμνημα, δοθέντος ότι ταύτα λαμβάνουν χώραν κατά τρόπον προκληπτικόν προς καταπτώσιν των πολιτών, και ουδεμία προσπάθεια καταβάλλεται προς συγκάλυψιν. [...]

Εκλογικό κέντρο στην οδό Ακαδημίας στην Αθήνα κατά

Θεμ. Σοφούλης, Γ. Καφαντάρης, Εμμ. Τσουδερός, Νικ. Πλαστήρας, Αλεξ. Μυλωνάς

Πηγή: «Πολιτικός Συνασπισμός των Κομμάτων του ΕΑΜ, Λευκή Βίβλος. Παραβιάσεις της Βάρκιζας (Φλεβάρης - Ιούνιος 1945)», Αθήνα, Ιούνιος 1945, σσ. 81-82.

λείας» της Καλαμάτας. Ο δεύτερος ξεκίνησε την καριέρα του ως συνεργάτης της Γκεστάπο κατά το μπλόκο της 4.2.1944 στην Καλαμάτα και συνέχισε ως ανθυπολοχαγός στο τοπικό τάγμα. Τον Νοέμβριο του 1945 καταδικάστηκε ερήμην σε θάνατο για συλλήψεις πολιτών σε γερμανικά μπλόκα (με αποτέλεσμα τον θάνατό τους), αυτό όμως δεν τον εμπόδισε να κυκλοφορεί ελεύθερος ως οπλαρχηγός της Χ. Αποκορύφωμα της δράσης του θα είναι η διήμερη κατάληψη της Καλαμάτας (20-21.1.46) από μια χιλιάδα ενόπλων που απελευθερώνουν 32 κρατούμενους χίτες, επιχειρούν να καταστρέψουν τις δικογραφίες των δωσιλόγων και εξαπολύουν αληθινό πογκρόμ κατά των αριστερών – με επιδρομές σε σπίτια, καταστροφή των εαμικών γραφείων και καταστημάτων, κακοποιήσεις, βιασμούς, 16 φόνους κι απαγωγή 150 ομήρων. Επικηρυγμένος στο εξής από την κυβέρνηση Σοφούλη, ο Μαγγανάς θα επαναλάβει λίγο αργότερα το κατόρθωμά του, εισβάλλοντας στην Πύλο και δολοφονώντας 3 εαμίτες κρατούμενους στο εκεί αστυνομικό τμήμα (15.5.46). Λίγες ημέρες αργότερα θα συλληφθεί μάλλον τυχαία από τη συνοδεία του Βρετανού επιθεωρητή χωροφυλακής (23.5.46) και θα περάσει το μεγαλύτερο μέρος του Εμφυλίου ως έγκλειστος πολυτελείας στο αρχιφυλακείο της Ακροναυπλίας.

Παρόμοιες διαδρομές ακολούθησε η συγκρότηση των παρακρατικών συμμοριών και στην υπόλοιπη χώρα. Στη Βόρεια Πίνδο, οι ένοπλες ομάδες της ακροδεξιάς καθοδηγούνται κυρίως από πλούσιους τσελιγκάδες με μακρόχρονη πρόσβαση στα κέντρα εξουσίας των αστικών κέντρων, που στρατολογούν ανάμεσα στους παραδοσιακούς υποτακτικούς τους (Ρ. Βαν Μπουσχότεν, *Ανάποδα χρόνια*, σσ. 144-153). Στην Ήπειρο αυτόν τον ρόλο αναλαμβάνουν πολέμαρχοι του ΕΔΕΣ, που έχουν όχι μόνο ανοιχτούς λογαριασμούς με τον κόσμο του ΕΑΜ από την Κατοχή αλλά και πολιτικές φιλοδοξίες (Β. Τζούκας, *Οι οπλαρχηγοί του ΕΔΕΣ*, σσ. 117-121, 183-189, 207, 210, 212 και 264-

268). Η πολυσχιδής δραστηριότητά τους εξηγεί τόσο τη συντριπτική επικράτηση του Εθνικού Κόμματος του Ζέρβα στην περιοχή κατά τις εκλογές του 1946 όσο και το γεγονός ότι «η Ήπειρος είναι μια από τις ελάχιστες περιφέρειες που αναφέρονται ρητά στην έκθεση της AMFOGE [Συμμαχική Αποστολή Παρατηρητών των Ελληνικών Εκλογών] ως περιοχές δεξιάς τρομοκρατίας» (Ηλ. Νικολακόπουλος, *Κόμματα και βουλευτικές εκλογές*, σσ. 136-137). Στην Κρήτη, πάλι, επικεφαλής των δεξιών συμμοριών που ήδη από το καλοκαίρι του 1945 τρομοκρατούν την επαρχία Κισσάμου είναι οι Καμνλάκηδες, πρώην ταγματασφαλίτες που μετά τη διάλυση του τάγματος Παπαγιαννάκη προσχώρησαν στη φιλοβρετανική ΕΟΚ (*Δημοκρατία* [Χανιά], 10.8.45).

Ο απολογισμός αυτού του κατατρεγμού, αποτυπωμένος στις *Λευκές Βίβλους* που εξέδιδε σε τακτά διαστήματα το ΕΑΜ, είναι καταθλιπτικός. Σύμφωνα με μια συγκεκριμένη εκτίμηση, στο διάστημα ανάμεσα στη συμφωνία της Βάρκιζας και τις εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946 σκοτώθηκαν 1.289 μέλη ή οπαδοί της Αριστεράς (953 από συμμορίτες της ακροδεξιάς, 250 από την εθνοφυλακή, 82 από τη χωροφυλακή και 4 από Βρετανούς), ενώ σημειώθηκαν 509 απόπειρες δολοφονίας, 165 βιασμοί (αριθμός χωρίς αμφιβολία πολύ μικρότερος από την πραγματικότητα), 6.671 τραυματισμοί, 31.632 βασανισμοί, 84.931 συλλήψεις, 677 καταστροφές γραφείων και 18.767 περιπτώσεις λεηλασίας ή καταστροφής περιουσιών (Γ. Μαυρογορδάτος, *Οι εκλογές και το δημοψήφισμα του 1946*, σ. 330).

Τα όρια της «νόμιμης» αντίδρασης απέναντι στην παρακρατική βία αποτυπώνονται εύγλωττα σ' ένα τυπικό επεισόδιο της εποχής, όπως αυτό έχει καταγραφεί σε επίσημη έκθεση της Ανωτάτης Στρατιωτικής Διοικήσεως Θεσσαλίας: «Την 26.6.45», διαβάζουμε, «ομάς Εθνικιστών απήγαγε εκ του χωρίου Νίκαια ένα Κομμουνιστήν. Το εσπέρας της επομένης, επταμελής επιτροπή μετέβη εις το φυλάκιο ίνα διαμαρτυρηθή, ενώ άπαντες οι Κομμουνισταί του χωρίου συνεκεντρώθησαν περίξ του φυλακίου με πρόθεση να αποπλίσουν τους άνδρας τούτου. Διά εκφοβιστικών βολών κατορθώθη η διάλυσις της συγκεντρώσεως. Η επταμελής επιτροπή, σκοπόν έχουσα να παραπλανήση τους άνδρας του φυλακίου ίνα επιτύχη ο αποπλισμός, συνελήφθη και παρεδόθη εις τον Εισαγγελέα, τα μέλη της οποίας [sic] κατεδικάσθησαν εις διαφόρους ποινάς» (ΔΙΣ, όπ.π., τ. 2, σ. 245). Αντί να πετύχουν την απόδοση δικαιοσύνης και τη σωτηρία του απαχθέντος συναγωνιστή τους, οι διαμαρτυρόμενοι

Αφίσα του ΕΑΜ που υποστηρίζει την αποχή από τις εκλογές

εαμίτες βρέθηκαν έτσι καταδικασμένοι, στη βάση μιας εξόφθαλμα μεροληπτικής δίκης προθέσεων.

Μοναδική εναλλακτική λύση για πολλούς από τους διωκόμενους απέμεινε έτσι η εκ νέου έξοδος στο βουνό. Μπορεί να μην υποσχόταν την επιβίωσή τους, εξασφάλιζε όμως τουλάχιστον έναν αξιοπρεπή θάνατο.